

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

Elvesztett otthon, elvesztett kapcsolat?

**A családi egység megtartásának strukturális akadályai
hajléktalanná válás esetén**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/10/31.

A dolgozat elkészítéséhez nem használtam Mesterséges Intelligenciát.

Tartalomjegyzék

<i>I. Család mindenek felett?</i>	1
<i>II. Elméleti keretek: a hajléktalanság</i>	2
II.1 Alávetett csoportok.....	2
II.2 Hajléktalanság definíciós keretei	4
II.4 Ördögi kör: a hajléktalanság újratermelődése.....	7
<i>III. Családban nevelkedéshez való jog</i>	9
III.1 Nemzetközi jog	9
III.2 Hazai jogszabályok	10
<i>IV. Dolgozat módszertana és a kutatás menete</i>	12
IV.1 Bevezetés.....	12
IV.2 Narratív életútinterjú módszertana	12
<i>V. Empíria bemutatása</i>	13
V.1 Hermeneutikai esetrekonstrukció – a narratív életút elemzése.....	15
V.1.1 Anna élete	15
V.1.2 Bea élete	23
<i>VI. Záró gondolatok: interjúk horizontális elemzése és megoldási kísérletek</i>	33
<i>VIII. Felhasznált irodalom</i>	36
VIII.1 Bibliográfia	36
VIII.2 Felhasznált jogforrások.....	39
VIII.3 További felhasznált források	39
VIII.4 Ábrajegyzék.....	39
VIII.5 Mellékletek	40

„csak az az ember nem tud kimászni ebből a körből *
annyi mindent megpróbáltam már de annyit sokat”

– Bea

I. Család mindenkinek felett?

A családban felnövekedés lehetőségét természetesnek vesszük. Együtt sírunk, nevetünk, szomorkodunk és örülünk. És néha elfelejtjük, hogy ez nem mindenkinek adatik meg.

A gyermekeknek szükségük van szüleikkel való kapcsolódásra mentális egészségük megőrzése érdekében.¹ Fontos, hogy a szülők jelen legyenek az életükben, hogy példát mutathassanak, hogy kisebb-nagyobb botlásoknál támogassák gyerekeiket. De mi van azokkal a családokkal, ahol a szülők hajléktalanná válnak? Vajon kötelessége az államnak segítséget nyújtani annak érdekében, hogy ilyen körülmények között is együtt maradjon a család?

A hajléktalanság napjainkban egyre súlyosbodó társadalmi probléma. Mértékét szemlélteti, hogy hajléktalannal foglalkozó szervezetek európai szövetsége, a FEANTSA² és az Abbé Pierre Alapítvány becslése szerint az Európai Unióban egy adott éjszaka legalább 895 000 ember alszik az utcán vagy hajléktalanszállón. A menedékhelyeken és az utcán alvó hajléktalanok száma összességében több mint kétszeresére nőtt az elmúlt 15 évben. A hajléktalanságot megtapasztaló emberek száma – beleértve a kevésbé látható formákat is, így azt, ha valaki ideiglenesen ismerősöknél éjszakázik – évente több milliót tesz ki.³

Dolgozatomban arra kerestem választ, hogy *milyen strukturális tényezők lehetetlenítik el a hajléktalan szülők és kiskorú gyermekeik családban nevelkedésének lehetőségét*. A kérdés megválaszolása előtt azonban számos rész kérdés merült fel bennem. Így például meg kellett vizsgálnom a hajléktalanságot mint társadalmi problémát, valamint elemeznem kellett, hogy a hatályos jogrendszer szerint milyen kötelességek terhelik az államot. Csak egy ilyen átfogó kép segítségével láttam lehetségesnek egy ilyen komplex probléma feltárását.

A dolgozat négy nagyobb szerkezeti egységében mutatom be a problémakört. Elsőként az elméleti megközelítésben azt vizsgálom, hogy (1) mit jelent az alávetett csoport fogalma; (2) ki számít hajléktalannak és (3) hogy mi az oka a szegénység és a hajléktalanság öröklődésének. A második részben az empiria módszertanát, a narratív életútinterjút és a hermeneutikai elemzést mutatom be. Majd a dolgozat harmadik egységében az általam készített narratív

¹ STEWART-BROWN és SCHRADER-MCMILLAN (2011) „Parenting for Mental Health”.

² European Federation of National Organisations Working with the Homeless

³ CHAMORRO (2023) „A hajléktalansággal kapcsolatos nemzeti stratégiák uniós kerete”.

életútinterjúkat elemzem. Végül, a dolgozat lezárásaként, az interjúkból következtetéseket vonok le az elméleti keret segítségével.

II. Elméleti keretek: a hajléktalanság

A hajléktalanság világszerte komoly társadalmi kihívást jelent, amely a kirekesztés, a szegénység és a lakhatási válság összefonódásának következménye. Magyarországon az utóbbi években a lakhatási válság tovább mélyítette a hajléktalanság problémáját. A helyi és nemzeti szinten tapasztalható gazdasági nehézségek, mint például a megélhetési költségek emelkedése, sokakat sodornak lakhatási szegénységbe, ezzel egyre több ember kerül a hajléktalanság szélére, vagy válik hajléktalanná.⁴

A hajléktalanság komplex társadalmi problémája, nem csupán gazdasági, hanem szociális és pszichológiai tényezők összessége. A hajléktalan emberek gyakran tapasztalnak társadalmi kirekesztést, ami megnehezíti, közel ellehetetleníti a társadalomba való reintegrációjukat.⁵

Az első, elméleti fejezetben arra szeretnék rávilágítani, hogy az alávetett társadalmi csoportok – köztük a hajléktalan emberek – hogyan kerülnek a társadalom peremére, és a jog miként fokozza a társadalmi egyenlőtlenségeket. Alávetettségük egyik szegmense a lakhatási szegénység, amely a hajléktalanság egyik fő oka. A súlyosbodó lakhatási válság tovább rontja a helyzetet. Nem pusztán növeli a hajléktalan, és lakásszegénységben élő emberek számát, de a reintegrációs folyamatokat is ellehetetleníti.

A fejezetben ezután a hajléktalanság fogalmáról írok. Célom, hogy a szakirodalmi keret áttekintésével bemutassam a csoportok közti különbséget. Végül kitérek a hajléktalanság öröklődésének problémakörére is. Ezen élethelyzetből való kiszakadás fokozott nehézségekkel jár, emiatt jellemző, hogy a hajléktalanság generációról-generációra öröklődik, melyre átfogó megoldást kell találni.

II.1 Alávetett csoportok

Nancy Fraser nyomán alávetett társadalmi csoportoknak nevezzük azokat a csoportokat, melyek valamilyen strukturális hátrányban élnek a társadalmon belül, gazdasági vagy kulturális okokból, vagy esetleg mindkettő következtében. Amikor az alávetett csoportokról beszélünk, különböző konkrét társadalmi csoportok juthatnak eszünkbe, mint például a romák, fogyatékossgal élők, a nők vagy a hajléktalan emberek.⁶

⁴ ÁTOL és KOVÁTS (2012) „Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2012”.

⁵ SZOBOSZLAI (2004) „Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez”.

⁶ FRASER (1998) „From Redistribution to Recognition?”

Fraser elméletében tehát kétféle elnyomást különböztet meg: a gazdaságit és a kulturálist.⁷ Bár ezek a valóságban szinte elválaszthatatlanok egymástól, analitikus céllal a következőkben mégis külön fogom őket választani, majd újra összekapcsolom a fogalmakat.

Fraser szerint a szocio-ökonómiai alávetettség a társadalom politikai-gazdasági szerkezetében gyökerezik.⁸ A társadalmi-gazdasági elnyomásra jó példa lehet a kizsákmányolás, a gazdasági marginalizáció vagy a depriváció, eredménye sok esetben a megfelelő, emberhez méltó élethez szükséges életszínvonal hiánya. Az alávetettség másik oldala a kulturális vagy szimbolikus elnyomás. Az alávetettségnek ezen része a társadalmi reprezentáció, az interpretáció és a kommunikáció általános mintájában gyökerezik.⁹

Az olyan csoportokat, amelyekre egyaránt hat a társadalmi-gazdasági és a kulturális elnyomás, bivalens csoportoknak nevezzük. Ahogy Fraser megfogalmazta „*[e] csoportok differenciálódásáért a társadalom politikai-gazdasági szerkezete és kulturális értékrendje egyaránt felelős*”.¹⁰ Ezáltal a bivalens csoportok egyszerre áldozatai az újraelosztás és a kulturális reprezentáció torzulásának, azok elválaszthatatlanul jelennek meg életükben. Emiatt sem az újraelosztás, sem az elismerés korrekciója önmagában nem lehet elégséges az elnyomás orvoslására.¹¹

Bivalens csoportként tekinthetünk a hajléktalan emberek csoportjára, mivel gazdasági és kulturális alávetettség egyszerre érinti őket. Kulturális alávetettségük leginkább a tisztelet megtagadásában áll, életüket sztereotípiák és a társadalomban mélyen gyökerező előítéletek övezik. Gazdasági alávetettségük pedig lakhatásból való kizorulásukban nyilvánul meg. Sem a közterületen való tartózkodás, sem a hajléktalanellátó intézmények nem képesek biztosítani az emberhez méltó élethez szükséges megfelelő életszínvonalat,¹² lakáshoz jutásuk jelenlegi gazdasági, jogi környezetben szinte lehetetlen. A hatályos jogszabályok nem a probléma megoldására törekednek, hanem a hatalom eszközeként az élethelyzetek konzerválásához járulnak hozzá.¹³

Tökéletes példa erre a hajléktalanság problémájának kezelése a magyar Alaptörvényben. Az Alaptörvény XXII. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „*[a]z állam jogi védelemben részesíti az otthont*” és „*törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit mindenki számára biztosítsa*”. Ugyanezen cikk (3) bekezdése kriminalizálja a közterületen életvitelszerű

⁷ FRASER (1998)

⁸ FRASER (1998)

⁹ FRASER (1998)

¹⁰ FRASER (1998) p. 351.

¹¹ FRASER (1998)

¹² FERGE (2000) „A társadalom pereme és az emberi méltóság”.

¹³ CHAYES *et al.* „Critical Legal Studies Movement”.

tartózkodást. Látható, hogy míg a marginalizált élethelyzet megváltoztatását célzó rendelkezés csupán egy elvet, egy kikényszeríthetetlen kötelezettséget fogalmaz meg az állammal szemben, addig a (3) bekezdés alkotmányos szinten kriminalizálja a hajléktalan élethelyzetet. Az (1) cikk rendelkezése alapján az államnak valós segítséget kellene nyújtania az olyan emberek számára, akik a közterületeken való éjszakázásra kényszerülnek, nem pedig kriminalizálni már így is nehéz élethelyzetüket.

A jog így mint egy hatalmi eszköz jelenik meg, fenntartva vagy lerontva az egyének alávetett élethelyzetét.¹⁴ Ezekre a problémákra hívják fel a figyelmet a *critical legal studies* (CLS) irányzatának képviselői is. Az irányzat gondolkodói rámutatnak, hogy a jog nem semleges vagy objektív eszközként funkcionál az igazság biztosítására, sokkal inkább a fennálló hatalmi viszonyok fenntartásának egyik eszköze.¹⁵ A CLS hangsúlyozza, hogy a jogrendszerek nem neutralizálják a gazdasági egyenlőtlenségeket, hanem inkább megszilárdítják azokat.¹⁶

A CLS elmélete szerint a cél egy olyan jogrendszer és olyan jogszabályok megalkotása, melyek elősegítik az alávetett csoportok kiszakadását, nem pedig konzerválják jelenlegi élethelyzetüket.¹⁷ Ezt olyan intézmények létrehozásával lehetne elérni, melyek elősegítik vagy megelőzik a hajléktalan élethelyzetbe kerülést. A dolgozat későbbi fejezetében, a jogszabályok elemzése körében fogom a CLS állításainak alátámasztottságát vizsgálni.

II.2 Hajléktalanság definíciós keretei

Első pillantásra evidensnek tűnhet, hogy kiket tekintünk hajléktalannak, átgondolva a kérdést azonban rájövünk, hogy nem is olyan könnyű válaszolni. Hogyan választjuk el a közterületen élő személyeket azoktól, akik szállón élnek, vagy akik éjszakáról éjszakára szereznek szállást? Ők mind „hajléktalanok”?

Márpedig, ha nem tudjuk megbízhatóan körülhatárolni, hogy kiket tekintünk „hajléktalannak”, a csoport létszámának megbecslése és jellemzése ellehetetlenül. A hajléktalanság szűkebb és tágabb értelmezésére több elmélet is kialakult.¹⁸ Dolgozatomban nem térek ki a különböző fogalommeghatározások különbségére, csak Bakos – Győri¹⁹ nyomán a

¹⁴ WACKS (2014) *Philosophy of Law*.

¹⁵ BENCZE, „Law Is Not Politics”.

¹⁶ BRONNER, *Critical Theory*.

¹⁷ FUCHS (2017) „The Relevance of Franz L. Neumann’s Critical Theory in 2017”.

¹⁸ Lásd: UTASI (1987), ALBERT és DÁVID (1998), BREITNER (1999), BÉNYEI *et al.* (2000), GYŐRI (1990), EDGAR *et al.* (2007)

¹⁹ BAKOS és GYŐRI (2006) „A hajléktalanságból és a lakhatásból való kirekesztettség európai tipológiája (FEANTSA-ETHOS). BMSZKI”.

nemzetközi szakirodalomból kiemelve a FEANTSA ETHOS²⁰ fogalmait és rendszerét mutatom be.

A magyar hatályos jog értelmében „hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye a hajléktalan szállás” és „aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti.”²¹ Azonban a hajléktalansággal érintett személyek köre ennél sokkal tágabb. A szűk definíció számos hajléktalan élethelyzethez közel élő embert kizár a 1993. évi III. törvény (továbbiakban Szocvtv.) hatálya alól, ezáltal láthatatlanná téve őket az ellátórendszer számára. Mivel a jogszabály kizárólag a meghatározott kategóriába tartozó személyekre terjed ki, az átmeneti helyzetben lévő embereket a hajléktalanság felé sodorhatja.²²

Ezzel szemben a FEANTSA által alkotott fogalommeghatározás a hajléktalanság szélesebb kereteit ismeri el. Az Európai Unió belüli gazdasági és szociális együttműködés hatására a magyar szakirodalom is átvette a FEANTSA által kidolgozott, a hajléktalanság és a lakhatásból való kirekesztettség európai tipológiáját (ETHOS).²³

Az ETHOS tipológiájában négy fő fogalmi meghatározás jelenik meg. Ezek mindegyike az otthon hiányának megjelölésére alkalmazható, ezek a „Fedélnélküliség”, „Lakástalanság”, „Bizonytalan lakáshelyzet” és „Elégtelen lakáskörülmények”.²⁴ A további alcsoportok kialakítása a hajléktalan emberek lakhatási helyzetük és élethelyzetük szerint történik. A négy fő fogalmi kategória összesen 13 gyakorlati kategóriára osztható, melyeket leginkább szakmapolitikai célokra alkalmaznak.²⁵

²⁰ European Federation of National Organisations Working with the Homeless: European Typology on Homelessness and Housing Exclusion

²¹ 1993. évi III. törvény 4. § (2)-(3) bekezdés

²² BREITNER (1999) „A hajléktalanná válás lépcsőfokai”.

²³ AMORE, BAKER és HOWDEN-CHAPMAN (2011) „The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis”.

²⁴ BAKOS és GYÖRI (2006)

²⁵ BAKOS és GYÖRI (2006)

Foglalmi kategória		Gyakorlati kategória (csoportok)		Lakhatási forma		Általános meghatározás
Foglalmi kategória	FEDÉL NÉLKÜLI	1	Közterületen élő emberek	1.1	Közterület vagy szabad ég alatt	Utcán vagy közterületen életvitelszerűen tartózkodás olyan menedékhely hiányában, amely lakóhelyül szolgálhatna
		2	Krízisszálláson élő emberek	2.1	Éjjeli menedékhely	Olyan emberek, akik nem rendelkeznek szokványos tartózkodási hellyel és így éjjeli menedékhelyen, alacsony küszöbű menhelyen élnek
	LAKÁSTALAN	3	Hajléktalan szállón élő emberek	3.1 3.2 3.3	Hajléktalan szálló Átmeneti szálló Átmeneti támogatott lakhatás	Ahol csak átmeneti ideig lehet lakni
		4	Anyaoththonban élő emberek	4.1	Anyaoththon	Családon belüli erőszak miatt elszállásolt nők, rövid idejű tartózkodásra szolgáló szálláshelyeken
		5	Bevándorlók szálláshelyén élő emberek	5.1 5.2	Befogadó állomások, bevándorlók menedékhelye Bevándorló munkások szállása	Bevándorló státuszuk miatt befogadó állomásokon vagy átmeneti szálláshelyen elszállásolt bevándorlók
		6	Intézményi ellátásból kikertülő emberek	6.1 6.2 6.3	Büntetővégrehajtási intézmények Egészségügyi intézmények Gyermekek intézményei/otthonai	A szabadulást megelőzően nem áll rendelkezésre lakhatás A lakhatás hiányából kifolyólag marad a szükségesnél hosszabb ideig Megoldatlan a lakáshelyzete (pl. 18 éves koráig)
		7	(Hajléktalan élethelyzetük miatt) tartós (lakhatási) támogatásban részesülő emberek	7.1 7.2	Hajléktalanok idősoththona Támogatott lakhatás korábban hajléktalan emberek részére	Korábban hajléktalan személyek számára tartós lakhatás gondozással egybekötve (ált. egy évet meghaladóan)
	BIZONYTALAN LAKÁSHELYZET	8	Bizonytalan lakhatásban élő emberek	8.1 8.2 8.3	Átmenetileg szülőknél/barátoknál Nem jogszerű (al)bérlet Illegálisan elfoglalt telken lakás	Lakásban él, de a lakáshely miatt nem az állandó lakhelyén, nem önálló lakásban Lakásban bérleti szerződés nélkül, jogcím nélkül, jogcím nélkül él, illetve önkényes lakásfoglaló Egy telek jogtalan elfoglalása
		9	Kilakoltatás fenyegetettségében élő emberek	9.1 9.2	Kilakoltatási határozattal rendelkezik (bérelt lakásban) Ingatlanvégrehajtási határozattal rendelkezik (saját lakásban)	A kilakoltatás végrehajtása a közeli jövőben várható A jelzálogjog birtokosa a jelzálog érvényesítéséről határozattal rendelkezik
		10	Erőszak fenyegetettségében élők	10.1	Rendőrség által jegyzőkönyvezett esetek	Rendőrségi intézkedéssel/beavatkozással kell védelmet nyújtani a családon belüli erőszak áldozata számára
	ELÉGTELEN LAKÁSKÖRÜLMÉNYEK	11	Ideiglenes/nem standard építményekben élő emberek	11.1 11.2 11.3	Mobil otthonok Nem szabványos építmények Ideiglenes építmények	Szokásos lakóhelyként nem használható Összetakolt/alkalmilag barkácsolt menedék, kunyhó, kalyiba Bizonytalan ideig álló építmény, bódé
		12	Alkalmatlan lakásban élő emberek	12.1	Lakhatásra alkalmatlan lakott lakások	Hazai törvények vagy építési rendeletek értelmében lakóhelyként alkalmatlan
		13	Szélsőséges zsúfoltságban élő emberek	13.1	Meghaladja a túlszűfoltóság országos küszöbértékét	Meghaladja az adott lakóterületre vagy szobaszámra vonatkozó országos laksűrűségi szintet

1. ábra – FEANTSA ETHOS fogalomkészlete²⁶

A közbeszéd mára elcsépelten használja a hajléktalanság kifejezést.²⁷ Az évek során kialakult pontatlan fogalomhasználat a hajléktalanságról mint társadalmi jelenségről kreált kép torzulásához vezetett, és torzultak ezáltal az eljárési stratégiák is.²⁸ A differenciált fogalomhasználat lehetővé teszi, hogy a hajléktalan személyek a saját szükségleteiknek megfelelő segítséget kapjanak. Például míg az elégtelen lakáskörülmények között élő

²⁶ BAKOS és GYÖRI (2006)

²⁷ BREITNER és GURÁLY (2016) „Dialógusok a hajléktalanságról”.

²⁸ BÉNYEI *et al.*, (1999) „Tíz év után - Gyorsjelentés a fővárosi hajléktalanságról, 1999”.

személyek számára a rezsitámogatás egy hatékony lépés az életkörülmények javításában, addig a közterületen vagy hajléktalanszállón élő személyek számára más intézkedések (például az étkezés támogatása) szükségesek.

A magyar kutatásokban a hajléktalanok számának becslésekor a Szocvtv. szerinti fogalmat veszik alapul. Fadgyas-Freyler Petra²⁹ megjelent kutatásában a Nemzeti Egészségügyi Alapkezelő nyilvántartásai alapján vont le következtetéseket az érintettek számával kapcsolatban. Emellett az idei évben megvalósult a *„Keresztmetszeti adatgyűjtés a hajléktalanságról és az otthontalanságról az Európai Unió városaiban”* projekt keretein belül a kutatók a közterületeken és hajléktalanellátó intézményekben tartózkodó személyek számát becsülték meg.³⁰ Ezen kutatások alapján körülbelül 12-15 ezer hajléktalan személy él ma Budapesten és 20-40 ezer Magyarországon.

Ezen belül, jelenleg a Magyarországon élő hajléktalanok közül 9308 fő vesz részt a hajléktalanellátásban (KSH, 2023). Közülük, a BMSZKI³¹ intézményeiben jelenleg közel 1200 ember vesz igénybe valamely szolgáltatást.³² Az ellátottak közel felének van kiskorú gyermeke, és 55%-uk legalább havonta egyszer találkozik gyermekével.³³ Kutatásom csak a BMSZKI szolgáltatásait igénybe vevő személyekre korlátozódik.

II.4 Ördögi kör: a hajléktalanság újratermelődése

A hajléktalanság mint a nélkülözés maximuma soktényezős folyamatok összhatásának eredménye.³⁴ Egy-egy tényező önmagában senkit nem tesz hajléktalanná, ezek összhatása viszont egy olyan spirált képezhet, mely eredménye nemcsak egyenes út a fedél nélküli létbe, de ezen élethelyzetből való kikerülés is közel lehetetlenné válik.

Az elmúlt évek kutatásai megerősítik, hogy a hajléktalanság gyakran generációkon keresztül is öröklődik. A szegénységben élők körében az élethelyzet öröklődése és a kitörési lehetőségek hiánya több családtörténeti munkából is ismert. Pasqualetti Ilona³⁵ kutatásában, amelyben a budapesti Balog család tagjainak élettörténetét követte nyomon, arra a következtetésre jutott, hogy bizonyos élethelyzetek – például az állami gondozásban nevelkedés – nemcsak öröklődik, hanem a vizsgált három generáció számára már-már természetessé vált.

²⁹ FADGYAS-FREYLER (2017) „A hajléktalan emberek általános jellemzői és egészségi állapotuk egy adminisztratív adatbázis alapján”.

³⁰ A projektről bővebben: <https://bit.ly/3UufVJ9>

³¹ Budapesti Módszertani Szociális Központ

³² BREITNER és PATAKI (2023) „Összefoglaló a 2023. évi február 3. felmérés eredményeiről”.

³³ BREITNER és PATAKI (2023)

³⁴ BREITNER (1999) „A hajléktalanná válás lépcsőfokai”.

³⁵ PASQUALETTI (2017) „Balogvilág”.

Egy másik kutatás ötven, a BMSZKI átmeneti szállóin élő hajléktalan nők esetkezelése alapján igazolta, hogy a hajléktalanellátó intézményekben több olyan ember él, akiknek édesanyja, édesapja, gyermeke vagy unokája szintén ilyen intézményben lakik vagy más, hajléktalan emberek számára létrehozott szolgáltatást vesz igénybe.³⁶

Számos olyan tényezőt ismer a szakirodalom, amelyek rontják a szegénységbe születők társadalmi mobilitását. Különösen sérülékeny helyzetben vannak a szegénységben élő nők, akiknek többek között a fogamzásgátlási lehetőségei gyakran rendkívül korlátozottak,³⁷ megszületett gyermekeiket viszont saját élethelyzetükből kifolyólag nem tudják megfelelően ellátni. Ha egy hajléktalan nő teherbe esik, az esetek többségében nem viheti magával az újszülöttjét a kórházból.³⁸ Az ilyen élethelyzetbe született gyermekek már a születésük pillanatában traumatizálódnak. Mivel a kisgyermekkorú kötődésnek kulcsszerepe van az egészséges felnőtté válás során,³⁹ nem meglepő, hogy azok, akik maguk is sok hátránnyal vágtak neki az életnek, traumáikat utódjaiknak is nagy valószínűséggel átörökítik.⁴⁰

Fehér Boróka és Lengyel Lea⁴¹ kutatásukban a többszörös hátrányokat vizsgálva elemezték, hogy milyen tényezők vezetnek ahhoz, hogy egész családok, két vagy akár több generációja is hajléktalanná váljon. A legfontosabb tényezők közé tartozik a származási hely, az alacsony iskolai végzettség és az állami gondozásból fakadó hátrányok.

Győri Péter a 2021-es február harmadikai⁴² kutatás adatait elemezve vizsgálta az állami gondozás és a hajléktalanság kapcsolatát. Arra az eredményre jutott, hogy bár nem minden állami gondozott válik közvetlenül a gyermekotthon elhagyása után hajléktalanná, de a rendkívül alacsony iskolázottság, az érzelmi és anyagi biztonság teljes hiánya, a sokszor súlyosan sérült lelki és pszichés állapot, az etnikai alapú hátrányos megkülönböztetés, ha kerülő úton is, de gyakran mégiscsak hajléktalansághoz vezetnek.⁴³

A hajléktalan szülők gyermekei így többszörös hátránnyal indulnak az életben. Fontos mérlegelnünk, mi a legjobb a gyermek számára. Ha elfogadjuk, hogy a gyermek legfőbb érdeke

³⁶ FEHÉR és LENGYEL (2023) „Hajléktalanság családok több generációjában”.

³⁷ CZIBERE és MOLNÁR (2016) „Mélyszegénységben élő fiatal nők munkaerőpiaci és párválasztási perspektívái elzáródott vidéki térben. Egy magyar–román határ menti zsákfalú esete”.

³⁸ NEMÉNYI és MESSING (2007) „Gyermekevédelem és esélyegyenlőség”.

³⁹ PERRY és SZALAVITZ (2021) *Szeretni születünk - Hogyan veszélyezteteti modern világunk az empátiát, és miért fontos megővni?*

⁴⁰ FEHÉR és LENGYEL (2023)

⁴¹ FEHÉR és LENGYEL (2023)

⁴² Szociológiai kutatás keretében a Menhely Alapítvány 1999 óta minden év február harmadikán kérdőíves adatfelvételt szervez a hajléktalan emberek körében. A kutatás célja, hogy felmérje, hogyan változik az intézményt felhasználók köre, milyen a megkérdezettek jövedelmi helyzete, egészségi állapota, és mennyire rendelkeznek a mindennapi élethez szükséges kapcsolatokkal.

⁴³ GYÖRI (2021) „Így kallódunk el szépen egymás után. Állami gondozottak voltak, ma hajléktalanok”.

a családban nevelkedés, akkor szükség van olyan átfogó állami programokra, amelyek ezt támogatják. Jelenleg azonban nincs kiépített intézményrendszer, ezért fontolóra kell venni, mi szolgálja jobban a gyermek javát: szegényes körülmények között a családjával élni, vagy állami gondozásba kerülni és szülők nélkül felnőni?

III. Családban nevelkedéshez való jog

A hatályos jogi szabályozás ismertetése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a tanulmányban később elemezhessem, hogyan valósul meg a gyermekek családban nevelkedéshez való joga. Ahogyan számos más ország jogrendszere, a magyar jog is deklarálja a gyermekek családban nevelkedéshez való jogát. Az Alaptörvény, a magánjog [így a 2013. évi V. törvény (Ptk.) rendelkezései], valamint az 1997. évi XXXI. Gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) is tartalmazza ezen alapelvet.

A gyermekek védelmének fontosságát számos nemzetközi és hazai jogi norma ismeri el és védi.⁴⁴ Nemzetközi szintén a legjelentősebb egyezményeknek a Gyermekjogi Egyezményt (továbbiakban: Egyezmény), az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményét tekinthetjük.

A hazai jogban a gyermek jogainak védelme a jogforrási hierarchia több szintjén, így az Alaptörvényben, törvényekben és kormányrendeletekben is megjelenik. A családban nevelkedéshez való jogot a magyar jogban védi az Alaptörvény, védi a Ptk. Második Könyve és védik a Gyvt. rendelkezései. Rendeleti szinten a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló (Gyer.) 149/1997. (IX.10.) Kormányrendelet tartalmaz rendelkezéseket.

Jelen fejezetben először a nemzetközi egyezmények tartalmát, majd a nemzeti jogszabályokat ismertetem. Bemutatom, hogy a magyar államnak az előbbiek alapján kötelessége lenne biztosítani a kiskorú gyermekek számára a családban nevelkedéshez való jog teljesülését. Továbbá – ha a családban nevelkedés biztosítása nem lehetséges – amellet fogok érvelni, hogy az államnak pozitív kötelezettsége van a (hajléktalan) szülők és a kiskorú gyermekeik kapcsolattartáshoz való jogának érvényesülésének elősegítésében.

III.1 Nemzetközi jog

A nemzetközi jogi szabályozás a gyermekek jogait kifejezetten védő rendelkezéseket tartalmaz. A gyermekek életkoruk és kiszolgáltatott helyzetük okán többletvédelemre kell, hogy

⁴⁴ FAZEKAS (2016) „A gyermeki jogok érvényesülésének új tendenciái a családjogban”.

jogosultak legyenek.⁴⁵ Ezt a többletvédelmet biztosítják a nemzetközi szinten is elismert gyermeki jogok.

Az Egyezmény⁴⁶ felismerve, hogy a gyermek megfelelő fejlődéséhez szükség van a családban való nevelkedésre, preambulumában rögzíti, hogy a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges, hogy családi környezetben, boldog szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel.

Szülő és a gyermek elválasztásának *ultima ratio* jellegét a 9. cikk 1. pontja rögzíti. Ha erre mégis sor kerülne, a 9. cikk 3. pontja alapján a részes államoknak tiszteletben kell tartaniuk a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől különülő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek mindenek felett álló érdekeivel ellenkezik.⁴⁷ A 20. cikk 1. pontja aktív kötelezettséget telepít a részes államokra a gyermekek védelme és a kapcsolattartás elősegítése érdekében.

Az Egyezményben foglaltak végrehajtásáért az egyezményben részes államok felelősek. Magyarország 1990-ben írta alá az Egyezményt, ezzel kötelezettséget vállalva a gyermekek jogai érvényesülésének elősegítésére és biztosítására.

III.2 Hazai jogszabályok

Általánosan elismert, hogy az alkotmányosság alapvető követelményei közé tartozik az emberi jogok garantálása. Az Alaptörvény eleget téve az alkotmányosság alapvető követelményeinek és a nemzetközi jogból fakadó kötelezettségeinek, felsorolja az alkotmányos védelemmel megilletett alapjogokat. Ezek között *expressis verbis* deklarálja, hogy az állam a házasság és a család védelmére köteles,⁴⁸ ezzel értékkötelezettséget vállal a család mint alapvető érték mellett.⁴⁹ Az Alaptörvény ugyanis már a Nemzeti hitvallásban is kimondja, hogy „[v]alljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család [...]”.

A családban nevelkedéshez való jogot törvényi szinten a Ptk. és a Gyvt. deklarálja. A Ptk. tartalmazza⁵⁰ a Gyermekjogi Egyezményben is rögzített alapelveket: gyermek érdekeinek és jogainak védelmét, gyermek saját családban nevelkedéshez való jogát, ennek hiányában családi környezetben felnövéshez való jogát, és korábbi családi kapcsolatok fenntartásának jogát.

A Ptk. mellett a Gyvt. is a gyermeki jogok széles katalógusát tartalmazza. A család egységének alkotmányos védelme törvényi szinten is megjelenik a Gyvt. 7. § (1) bekezdésében,

⁴⁵ GYURKÓ (2015) „A házassági bontóperek lélektana és a gyermekjogok érvényesülése váláskor”.

⁴⁶ Magyarországon kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény

⁴⁷ Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk 3. pont

⁴⁸ At. L) cikk (1) bekezdés

⁴⁹ SZENDRŐI (2019) „A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete”, 85.

⁵⁰ 2013. évi V. törvény 4:2. §

ami kimondja, hogy a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. „*A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani*”.⁵¹ Ezen rendelkezések összhangban vannak az Egyezmény 9. cikk 1. pontjával.

Ez azonban inkább egy ünnepélyes deklaráció, mint a valóságban jelenleg megvalósítható rendelkezés.⁵² Jelenleg ugyanis nincsen olyan jogszabály mely védené a lakás megtartását, de elég olyan férőhely sincs a szociális ellátó intézményekben, ahová olyan szülők és gyermekeik költözhetnek, akik máshogyan nem tudnák megoldani a lakhatásukat. Ilyen intézménynek számítanak a családok és a gyermekek átmeneti otthonai. 2023-ban országszerte a gyermekek és családok átmeneti otthonaiban 7654 gyermeket láttak el, közülük 2261 gyermeket a fővárosban.⁵³ A férőhelyek szűkössége és telítettsége miatt a bekerülés előtti várakozási idő hosszú, egy hirtelen krízishelyzet esetén esélye sincsen az ellátórendszernek az idő és hely hiánya miatt a családok egyben tartására.

Ilyen intézmények hiányában amennyiben a szülő a lakhatásukat nem tudja megoldani, a gyermekek állami gondozásba kerülnek, a szülő pedig hajléktalanellátó intézményekhez fordulhat segítségért. A családoknak a jogszabályi rendelkezés ellenére nincsen lehetőség az együtt maradásra, diszkrepancia fedezhető fel a szabályozásban. A hajléktalanná vált családok együtt maradása tehát a jogrendszer strukturális hiánya miatt ellehetetlenül. Ilyen esetekben viszont felmerül a kérdés: a gyámhatóság eljárásai jogellenesek-e abban az esetben, ha a gyermekeket a szegénység (hajléktalanná válás) miatt emelik ki a családjukból.

A szociális ellátórendszer által szétválasztott családok láthatatlanok a statisztika, de sokszor a szociális szolgáltatások számára is: nem családként, hanem egyedülálló vagy párkapcsolatban lévő felnőttként és gyermekotthonban lévő kiskorúként tekintenek rájuk. A szociális ellátórendszer szeparálja az ilyen családokat, az ellátórendszer más-más tagjai foglalkoznak velük, más jogszabályi rendelkezések vonatkoznak rájuk, nincsen kapcsolódási pont. Egy ilyen élethelyzetben a szülő és a gyermek is sérül, ezek tompítására pedig a jelenlegi jogi szabályozás nem alkalmas.

A nemzetközi és a magyar jog alapján egyértelművé válik, hogy az államnak pozitív kötelezettsége van a családban nevelkedéshez való jog biztosítására. A család egységének védelme mint értékvállalás az alkotmányos normáktól a rendeleti szintig áthatja a magyar jogrendszert. Az ismertetett jogszabályokban lefektetett elvek és rendelkezések egy gyermek-

⁵¹ Gyvt. 7. § (1) bekezdés

⁵² GYURKÓ (2015)

⁵³ KSH, 2023

és szülőközpontú szabályozást körvonalaznak. A rendelkezéseket azonban idealisztikusak tartom, mivel a jelenlegi magyar ellátórendszer nem képes biztosítani a jogszabályokban lefektetett rendelkezések gyakorlati megvalósulását.

IV. Dolgozat módszertana és a kutatás menete

IV.1 Bevezetés

Dolgozatom célja annak feltárása, hogy milyen strukturális akadályok nehezítik a hajléktalan szülők és gyermekeik számára az együtt maradást. A téma és az egyének személyes érintettsége megkívánta, hogy az egyén szintjére levetítve vizsgáljam meg a témát, hiszen a kapcsolattartás megvalósulását és az ezzel kapcsolatos személyes igényeket véleményem szerint egyéni beszámolók alapján lehet a legjobban feltérképezni. A különböző mélyebb dinamikák feltárása érdekében legalkalmasabb módszernek a narratív életútinterjú módszerét választottam.

Ebben a fejezetben elsőként kitérek az alávetett csoportok vizsgálatának kérdéseire, majd a narratív életútinterjú módszertanára. Ezután az empíria ismertetése következik a narratív életútinterjú módszertana szerint, így elsőként a megélt, majd az elbeszélte életet elemzem. Az empíria végén összegzem az interjúk tanulságait, azokat egymással összehasonlítva, horizontális elemzés segítségével.

IV.2 Narratív életútinterjú módszertana

Egy kutatás elvégzésénél fennáll annak a veszélye, hogy előre felállítunk egy értelmezési keretet, ezzel előre meghatározva, hogy mit akarunk hallani és látni.⁵⁴ E kockázat figyelembevétele fontos az alávetett csoportok vizsgálatánál, mivel a megélt élményekhez való hozzáférés, így a fogalomképzésben és értelmezésben jelentős különbség lehet kutató és „kutatott” között.⁵⁵

Kutatásomhoz a Gabriel Rosenthal által kidolgozott módszertant használtam. Az elemzési egység az élettörténet, mely megélt és elbeszélte életre válik szét. A megélt élet alatt Rosenhalt az interjúalany biográfiai adatait, elbeszélte élet alatt az életesemények narrációját érti.⁵⁶ A módszernél fontos, hogy az interjúer nem alakítja az interjúalany elbeszélését, az interjú elején csupán elmondja a kutatás fókuszát, majd megkéri az interjúalanyt, hogy „mesélje el az élete

⁵⁴ ROSENTHAL (1993) „Reconstruction of Life Stories: Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Interviews”.

⁵⁵ ROSENTHAL; SCHÜTZE (2014) „Autobiographical Accounts of War Experiences. An Outline for the Analysis of Topically Focused Autobiographical Texts – Using the Example of the Robert Rasmus Account in Studs Terkel’s Book, *The Good War*”; Vajda, „Az élettörténet szövegének szövege”.

⁵⁶ ROSENTHAL (1993)

történetét”. Az interjúer nem tesz fel saját kérdéseket, ehelyett egy-egy narratív szakasz végén kérdezhet az interjúalany szavait visszatükrözve, az interjúalany elbeszélési sorrendje szerint. Fontos, hogy ezt is a lehető legkevésbé beavatkozó módon tegye meg, ezért csupán arra kéri, hogy meséljen még az adott eseményről. A kérdések feltevésekor kerülni kell az olyan kérdéseket, amik bármilyen módon értékelnék az elhangzottakat.

Az interjú elkészítése után a hermeneutikai esetrekonstrukció következik. Rosenthal módszertana alapján az élettörténet elemzése a megélt és az elbeszélt élet elemzéséből áll. A megélt élet elemzése során ki kell gyűjteni és kronológiai sorrendbe rendezni a biográfiai adatokat. Ezután az adott társadalomtörténeti kontextus figyelembevételével hipotéziseket kell állítanunk.

A következő lépésben az elbeszélt élet vizsgálata következik. Ennek első lépéseként a szöveget szekvenciákra bontjuk. Ezt átalakítás nélkül kell megtenni, mindent abban a sorrendben elemzünk, ahogyan azt az interjúalany elmondta. A szekvencia alatt olyan elbeszélési egység értendő, melyek tartalmuk és elbeszélésük módja alapján különböznek egymástól.⁵⁷

Második lépésként – a szekvenciákra bontás után – ismét hipotéziseket állítunk az elmondottakra. Ilyenkor az elemzés tárgya az, hogy az interjúalany hogyan strukturálja életeseményeit, mely történeteket emeli ki, miket hallgat el, miről beszél részletesebben, mit tömörít, hogyan épülnek egymásra a témák és az elbeszélési módok.⁵⁸ A megélt élet és az elbeszélt élettörténet elemzése után harmadik lépésben ki tudjuk emelni azokat a meghatározó eseményeket, melyek kijelölik az elemzés kereteit.

V. Empíria bemutatása

A kutatás során interjúalanyaim az ETHOS fogalomkészlete alapján olyan lakástalan emberek, akik valamely budapesti hajléktalanellátó intézményben élnek és kiskorú gyermekeik a gyermekellátásban vannak. Fontos szempont volt, hogy olyan személyekkel készítsek interjút, akik szeretnének kapcsolatban lenni gyermekeikkel.

Az interjúalanyokhoz a BMSZKI munkatársai segítségével jutottam el. A megkeresés előtt a BMSZKI munkatársaitól kértem segítséget, akik a saját ügyfeleiknél érdeklődtek, hogy szeretnének-e részt venni egy ilyen interjúban. Az interjúztatás előtt személyesen nem konzultáltam az interjúalanyokkal, az interjú időpontja előtt beszéltem velük először.

⁵⁷ Lásd: 1. melléklet

⁵⁸ VAJDA és KOVÁCS (2002) „Élettörténet-kutatás a szociológiában: identitás és narratíva”.

Az elmúlt egy évben lehetőségem volt a BMSZKI intézményeibe heti szinten látogatást tenni, az ott élő személyekkel közös programokon részt venni, így sokan ismerhették az ügyfelek közül nevemet és arcomat. Ennek ellenére is több kudarcba fulladt interjú helyzetbe kerültem. Elsőként egy női éjjeli menedékhelyre látogattam el, ahol a tervek szerint három interjút készítettem volna el. Azonban amikor odaértem kiderült, hogy csupán egy interjúalany tartózkodik a szállón. Vele elkészítettem az interjút, a másik két személyt pedig értesítették, hogy kerestem őket, és biztosítottak róla, hogy keresni fognak. Ez azonban nem történt meg.

Emellett több átmeneti szálló intézményvezetőjével is felvettem a kapcsolatot, akik készségesen segítséget kértek az ott dolgozó szociális munkásoktól. Azonban a két szálló ügyfelei közül senki nem vállalta el az interjút, annak ellenére, hogy kezdetben többen is jelezték, hogy szívesen beszélnének a témáról.

Az elkészített interjúk hossza 28 és 108 perc. Az interjúalanyokat az interjú megkezdése előtt előzetesen tájékoztattam a kutatás menetéről és az adatkezelésről. Az adatkezelési nyilatkozatot kitöltötték, valamint aláírták. Az interjúk a hajléktalanszállókon, egy szociális munkás szobájában készültek el.

Az interjú kezdetekor egyetlen mondatot adtam meg irányítottan, az interjú fókuszát, mely a következő mondat volt: „kutatásom fókusza a hajléktalan szülők és a kapcsolattartás a kiskorú gyermekeikkel”. Ezután a narratív életútinterjú szabályai szerint, interjúerként annyit kértem, hogy „mesélje el az élete történetét”. Az elbeszélési egység után visszakérdeztem az elmondottakra az interjúalany saját szavaival. Az interjú végén két további félig strukturált kérdést tettem fel a gyermekeivel való jelenlegi kapcsolattartásról.

Az anonimitás biztosítása érdekében megváltoztattam mind az interjúalanyok, mind az általuk említett személyek nevét és az interjúban elhangzó helységneveket is. A helységnevek megváltoztatásánál igyekeztem olyan településnévvel helyettesíteni az eredetit, ami hasonlít az eredeti település adottságaihoz.

Az interjúelemzés során kerestem a gyermekek elvesztéséhez vezető út állomásait. Kíváncsi voltam arra is, hogy az interjúalany hogyan viszonyul a történetekhez, milyen érzelmek jelennek meg az interjú alatt, hogyan értékeli az eseményeket. Főként azonban a kutatási kérdéseimre kerestem a választ.

V.1 Hermeneutikai esetrekonstrukció – a narratív életút elemzése

V.1.1 Anna élete

V.1.1.1 Megélt élet

Anna életéről keveset tudunk meg az interjú alatt, tartózkodik az információk megosztásától, az egyes események bővebb kifejtésétől. Az azonban kiderül, hogy 1986-ban született Ajkán, egy roma családba. Ebben a korszakban a szocialista, pártállami rendszer már a végéhez közeledik. Anna korosztálya az a nemzedék, akik alapvető szocializációja a rendszerváltást követően, a kialakuló demokráciában, felnőtt élete viszont már a kapitalizmusban és új, demokratikus rendszerben zajlik.

A társadalmi sztereotípiák és az etnikai hovatartozás miatti diszkrimináció már korai éveiben is kihívást jelenthetett Anna számára. Későbbi élethelyzetéből következtethetünk arra, hogy már gyermekkorában sem élt biztos anyagi körülmények között, mely kihatással lehetett az érzelmi biztonságára, egészen pontosan annak hiányára. Anna nem osztja meg velünk hol élt pontosan, feltételezhetjük csak, hogy egy Ajka melletti kistelepülésen.

Annát dédnagymamája neveli, hatéves korában dédnagymamája halála után gyermekintézetbe kerül. A szülők hiányára következtetni lehet abból, hogy a felmenői közül Anna egyedül a dédnagymamájáról tesz említést, akinek halála könnyen lehet, hogy nem az első sokk az életében. Már korai gyermekkorában sem volt körülötte olyan családtag, aki magához tudta volna venni. Szülei láthatóan nem vettek részt Anna nevelésében, nem voltak elérhetőek már kisgyermekkorában sem. De nem osztja meg velünk, hogy mi történt velük.

A hatéves korban elszenvedett traumák, mint a szülők hiánya, a dédnagymama halála és a gyermekintézetbe kerülés, jelentős hatással lehetnek a későbbi életére. Az intézeti elhelyezés különösen és ismételten súlyos traumát okozhat, hiszen ekkor már másodszor szakadt ki a családi környezetéből. Mindez különösen súlyosbító tényező lehet, ha a gyermek korábban biztonságos környezetben élt dédnagymamájával. A dédnagymama elvesztése érzelmi labilitást válthatott ki, amit tovább mélyíthetett az intézetbe kerülés.

A társas kapcsolatok kialakítása kiemelten fontos a gyermekkorban. Anna intézetben kialakított kapcsolatait vagy ezek hiánya későbbi társas kapcsolatait és szociális képességeit nagyban befolyásolhatja. De vajon sikerül Annának a halmozott instabilitás érzésben kapcsolatokat kialakítani?

Pár év intézetben eltöltött idő után, tizennégy éves korában Anna több öngyilkossági kísérletet is elkövet, emiatt rendszeres pszichiátriai kezelésben részesül. Ezek az öngyilkossági kísérletek arra utalhatnak, hogy a korábbi traumák és a jelenlegi életkörülmények összeadódva

olyan mértékűek lehettek, amikkel már nem tudott megbirkózni. Talán az intézeti környezet nem tudott Anna számára megfelelő érzelmi támogatást nyújtani? Bár az interjú során nem derült ki pontosan, mi vezetett az öngyilkossági kísérleteihez, ezek háttérében gyakran a magány érzése áll. Vajon Annánál is erről volt szó, vagy történt valami az intézetben, ami arra sarkallta, hogy megpróbáljon véget vetni életének?

A pszichiátriai kezelések során Anna gyógyszereket kapott, melyek függőséghez vagy súlyosabb problémák kialakulásához vezethettek. A depresszió kezelése komplex feladat, amely folyamatos odafigyelést és kezelést igényel, azonban több mint valószínű, hogy a 2000-es évek elején a gyermekellátó intézeteknek nincs kapacitása arra, hogy megfelelő támogatást nyújtsanak a mentális gondokkal küzdő gyermekek számára. Az intézeti gondoskodás hiánya látszik abból is, hogy Anna elmesélte, problémái voltak az otthlakással, az egyik nevelő rendszeresen a hajánál fogva húzta végig a folyosón. A fizikai abúzus tovább mélyíthette traumáit, akadályát képezve a mentális javulásnak.

Az intézetből való kikerülés körülményeiről Anna nem mesél. A gyermekkori traumái után megemlíti, hogy két gyermeke született. Itt sem oszt meg velünk részleteket. A nevüket egyszer említi, de nem tudjuk meg, hogy hány évesek. A gyermekek apjával nem él sokáig együtt, már a gyermekek óvodás korában különválnak. Lehet, hogy a gyermekek szülése nem tudatos vállalkozás volt.

A gyermekek apjával nem élnek harmonikus kapcsolatban, ellenséges viszony van köztük. A gyermekek valószínűleg kiskorukban nem éltek biztonságos, harmonikus családi környezetben. Ez lehet annak az eredménye is, hogy anyjuk nem tudta megteremteni nekik a biztonságos otthont, hiszen kiskorából nem volt olyan minta, amit követni tudott volna. Emellett Anna abúzus áldozata volt a gyermekei apjával való kapcsolatban, mely a későbbiekben is visszatérő elem a párkapcsolataiban.

Anna a gyermekeket egyedül neveli, iskolába és óvodába viszi őket, főz rájuk. Anna nem mesél arról, hogy honnan van jövedelme, az azonban kiderül, hogy nem aktív munkavállaló, mivel elmesélése szerint nem tudta volna a gyermekeket elhelyezni, miközben dolgozik. Ekkor még vidéken élnek. A házat „szabadulási pénzből” tudta megvásárolni, az azonban nem derül ki, hogy ezt mire kapta.

Az édesapa valószínűleg a gyermekek kiemeléseig dolgozott, jövedelemmel rendelkezett, mivel Anna sokáig munkanélküli volt. Anna jövedelmét a családi pótlék adta. Vajon mi lehetett a férfi munkája, amiből el tudta tartani a családját úgy, hogy nem is élt együtt velük? Esetleg Annának máshonnan volt jövedelme?

A gyermekek végül kiemelésre kerülnek a családból, valószínűleg a nem megfelelő életkörülmények miatt. Annának a gyermekek kiemelése újabb traumát okozhatott. A családját életében harmadjára veszítette el ezidőtájt. Anna ekkor motivációt gyűjthetett volna a jobb életkörülmények megteremtésére és a gyermekek visszaszerzésére, de ez nem sikerült neki.

A gyermekek elhelyezésének eljárásában visszatérnek Anna gyermekkori traumái. Erősen ellenkezik az ellen, hogy gyermekei intézetbe kerüljenek. Ez mutatja, hogy Annában mély sebeket ejtett az intézetben eltöltött gyermekkor, traumái újra a felszínre törnek, amikor az ő gyermekeinek elhelyezéséről van szó. Az eljárás során a gyermekek apja ellenzi, hogy a gyermekek Annához kerüljenek. Vajon az édesapa úgy gondolja, hogy a gyermekeknek jobb helye lenne egy nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban?

Anna 2019-ből is emlékeztet egy bántalmazó kapcsolatról. Vajon visszament a gyermekei édesapjához vagy több párkapcsolatában is megjelent a bántalmazás? Anna ez idő alatt válik hajléktalanná. A hajléktalanná válás lépcsőfokai és jellemző okozói megjelennek élettörténetében. A nők hajléktalanná válásának egyik fő oka a családon belüli erőszak és a bántalmazás, emellett azonban sok más tényező is együttesen játszik szerepet a hajléktalan élethelyzet kialakulásában. Anna a munkanélküliséget és a lakhatás megoldatlanságát jelöli meg impliciten jelenlegi élethelyzete kialakulásának fő okaként. Azonban elgondolkodtató, hogy a kapcsolataiban őt ért bántalmazás mennyiben járult hozzá ehhez.

Az élet ezen szakasza ismét egy mélypontot jelent, hiszen az anyagi bizonytalanság, a bántalmazás és a hajléktalanság különösen kiszolgáltatott helyzetet eredményezhet. A már régóta benne rejlő depresszió tovább mélyülhetett, hiszen újabb traumák sora érte őt. A hajléktalanszállón való élet stigmatizál, bezár és magányossá tesz. Ennek hatására Anna még jobban eltávolodhatott a még létező kapcsolataitól, ha voltak ilyenek. A korábbi párkapcsolatairól nem mesél a hajléktalanná válása után, ebből lehet következtetni arra, hogy ezek a kapcsolatai is megszakadtak. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon bármikor az életében sikerült-e tartós kapcsolatot kialakítania.

Anna az interjú időpontjában egy éjjeli menedékhely típusú hajléktalanellátó intézmény lakója, ahol mentálisan és fizikailag nem egészséges nők élnek. A szálló területére férfi még látogatóként sem jöhet be. Anna a szállón töltött ideje alatt végig jár pszichológushoz, amikor róla mesél pozitív érzelmek ülnek ki az arcára. Valószínűleg nem volt még korábban olyan tapasztalata, hogy meghallgatták őt és a problémáit.

Anna egész élettörténete traumák sorozata egészen kiskorától kezdve. Feltételezhető, hogy instabil, változékony környezetben nevelkedik, kora gyermekkorától kezdve hordoz traumákat, melyek nem segítenek hozzá az érzelmi stabilitás kialakulásához. Dédmamája halála után a

gyermekotthonban éri bántalmazás, majd később párkapcsolataiban is. Később a gyermekeinek kiemelése, és a hajléktalanná válás okozhat traumát. Jelenleg gyermekei nevelőotthonban élnek, tartja velük a kapcsolatot az engedélyezett kétórás időszámban, de örülne neki, ha lenne lehetőség arra, hogy több és minőségibb időt tölthessen együtt gyermekeivel. A jogszabályok által garantált kapcsolattartást sem tudja kihasználni, mivel egyrészt nem rendelkezik megfelelő anyagi háttérrel az utazások finanszírozásához, másrészt mentális állapota sem engedi.

V.1.1.2 Elbeszélt élet

Miután elhangzik a kutatás fókuszának ismertetése, és az interjúer megkéri, hogy mesélje el élete történetét, Anna a gyermekeiről, azon belül is a gyermekei elvesztéséről kezd el beszélni: „*hát nem- nem sokat tudok mesélni ((sóhajtva)) hát sajnós ez itt avégett vették el a * két gyereket tőlem- volt házam csak eladtam --- és az italhoz azért fordultam*”. Ez a kezdés semmiképp sem mondható tipikusnak.

Anna – a rendkívül rövid főnarratívájában – nem tesz magáról említést. Az elbeszélése középpontjában a gyermekek elvesztése van, kizárólag erről beszél. Róla rendkívül kevés információt tudunk meg, csupán a kezdésben említi, hogy volt egy háza és italhoz fordult. Párkapcsolatáról annyit említ, hogy „*mer az apjá- apjukkal probléma volt -----*” Ennek természetesen a kutatás fókusza torzítója lehet.

A főnarratíva így gyakorlatilag kizárólag a gyermekek elvesztésének rendkívül felületes elbeszélésére szorítkozik. Anna rövid szekvenciákban beszél, az epikus elbeszélés, tömörített helyzet, mellékelbeszélés váltják egymást. A főnarratívában csupán egy argumentáció, azaz értékelés található meg „*először ott jó volt*”, ez is a gyermekek elhelyezésével kapcsolatban. A gyermekek elvesztésének története nem összefüggő, nem rajzolódik ki belőle a pontos idővonal és ez a későbbi elbeszélésmódjára is jellemző.

A főnarratíva után – kérdésre – kezd el saját gyermekkoráról beszélni. Ahogy a gyermekei esetén is, most is a gyermekellátással kapcsolatban kezd el mesélni: „*hát a gyerekkoromról annyi hogy intézeti lakó voltam 6 éves korom óta mer meghalt a dédnagymamám*”. Anna önmagában ebben a mondatban három traumát tömörít össze. Az interjúból még tíz perc sem telt el, Anna már legalább négy traumát említett az életéből: gyermekei elvesztése, alkoholizmus, nevelőintézetben nevelkedés, családtag elvesztése fiatal korában. Vajon ez azt jelenti, hogy Anna a traumáin keresztül értelmezni magát?

Anna intézeti lakóságának kezdetét dédnagymamája halálához köti „*onnantól kezdve intézeti lakó vagyok * voltam*”. Érdekes ez a megfogalmazás, a “vagyok” arra utalhat, hogy egész életében bezárva érezte magát. De esetleg arra is, hogy sokkal hangsúlyosabbnak érzi az

intézetben töltött két időszakot – gyermekkor és mostani élethelyzet – mint azokat, amikor saját házában vagy bérelt lakásában élhetett. A gyermekkori intézeti lakó éveiről Anna röviden mesél, elsőként csak annyit említ, hogy „*az öö * hát sok probléma volt az intézettel a bent lakókkal a nevelőkkel*”, ezt azonban nem fejti ki rögtön, azonnal a gyermekei helyzetére tér át „** és --- ezért nem akartam hogy a gyerekek intézetbe kerüljenek mert hát a tapasztalat szerint*”. A „tapasztalat szerint” szófordulat nagyon súlyosnak hangzik Anna szájából. Nem említ többet a tapasztalatairól, csak egy rövid szünetet tart, majd újra a gyermekeire visszatérve annyit mond, hogy „*de azt mondták hogy megváltozott a törvény * hogy már más lett hogy már nem bántathják a gyerekeket meg satöbbi satöbbi*”.

Ezután az interjú „könnyebb” témákra terelődik. Anna kérdésre mesél a házaról. Nagyon olcsón háromszázezer forintért adja el, amit hamar el is költ a szállón való lakhatásának finanszírozására. A ház elvesztését nem köti össze a gyermekekkel, Anna nem mesél arról, hogy mikor emelik ki a gyermekeket a családból. A történetek elmesélése logikailag kevésbé kapcsolódik egymáshoz. Vannak azonban visszatérő témák, mint például a lakhatása vagy a gyermekei.

A lakhatásának és háza megszerzésének, valamint eladásának történetéről – kérdések segítségével ugyan, de – sokat mesél. Kiderül az is, hogy a szállón lévő élete „*jó volt mer barátommal voltam ((nevetve)) jó vót * jól éreztem magam és sokat ettünk ittunk amíg volt pénz kávéztunk --- aztán elment a pénz*”. Anna nem mesél arról, hogy a gyermekei kiemelése ehhez a történethez képest időben mikor történt. Arról sem tesz említést, hogy ilyenkor a gyermekei a nevelőszülőknél vagy már a nevelőintézetben vannak, amely azt a benyomást keltheti, hogy ebben az időszakban ők nem játszottak központi szerepet az életében.

Anna elbeszélésében itt diszkrepancia fedezhető fel: a következő mondatában – kérdésemre – ugyanerről a férfiről azt mondja, hogy „*hát már nem vagyunk együtt -- már régóta * sokat szenvedtem végette*”. Amikor megkérem, hogy fejtse ki, azt válaszolja, hogy nem szeretne beszélni róla. Felmerül a kérdés, hogy miért mond ellentétes élményeket ugyanazzal az élethelyzettel és ugyanazzal a személlyel kapcsolatban. Vajon ez egy olyan trauma, melyet az idő megszépített és csak aközben jutott eszébe a sérelem, amikor visszaidézte azt az időszakot? Ekkorra Anna életében már legalább két bántalmazó párkapcsolat volt: a gyermekeinek apja és az a férfi, akivel háza elvesztése előtt élt együtt.

Az első részletesebb történetet Anna a gyermekek apjával való konfliktussal kapcsolatban meséli el. Az egész interjú alatt idáig nem hangzott el ennyire részletgazdag kifejtés.

„*hát ez volt a probléma a gyerekek apjával hogy hívtam őtet telefonon hogy jöjjön a gyerekekhez legalább egy hónapban egyszer ((sóhajtva)) és mindent kitalált csak ne*

*kelljen lejönni * karácsonykor föl hívtam- karácsony előtt 1 héttel föl hívtam hogy jöjjön a gyerekekhez és azt mondta hogy nem jön * jó és akkor azt mondtam hogy jó akkor ne is gyere többet”.*

Hozzáteszi ezután Anna, hogy „*((remegő hangon)) rosszul fájt minden * egy darabig --- de elmúlt*”. Ezzel a mondatával érzékelteti az idő múlását, de nem derül ki, hogy az itt kifejezett fájdalom csak az édesapával való kapcsolatra vagy valami másra is vonatkozik-e. Az elbeszélést eddig is jellemző homály továbbra is meghatározó még a hosszabb gondolategységekre is.

Az interjú ezután újra a gyermekekhez kanyarodik vissza. Kiderül, hogy a nevelőszülők azért nem tudták vállalni a gyermekeket, mert rosszul viselkedtek, nem fogadtak szót. Kiderül az is, hogy Annának egy fiú és egy lány gyermeke van, akik együtt voltak elhelyezve nevelőszülőnél. Anna azonban nem tud visszaemlékezni, hogy melyikükkel volt probléma: „*főleg azt hiszem a Tekla vagy az Áron? hát nem is tudom má’ * régen volt*”. Ebből következtethetünk arra, hogy Anna gyermekei már régóta nem vele élnek. Talán nem is olyan fontos részletek ezek Annának? Vagy csak újabb trauma, amit mélyre temetett és akadályozza a visszaemlékezésben?

Amikor visszatér Anna a gyermekkori intézeti lakóságára és ezzel kapcsolatban kap kérdést, először azt mondja, hogy „*hát én elmondtam amit tudtam ----- ennyit tudtam mondani intézeti lakóságról*”. Ezután úgy dönt, hogy mégis mesélni kezd: „*sok problémák voltak ott is --- (havonként) jártam a kórházba * pszichiátriára mert kibuktam (10) öngyilkossági kísérlet ((arcát kezébe temetve)) végett*”. Anna ahogy korábban is, most is felületesen, részletek nélkül emel ki egyes életeseményeket. Szinte csak és kizárólag a kérdésre koncentrálna válaszol.

A következő kérdés az említett problémákra vonatkozik. Anna – továbbra is felületesen – de mesélni kezd az intézeti éveiről:

„hát vót egy olyan nevelő akit nem szerettem az azzal voltak a problémák végig húzott a folyosón ((remegő hangon)) hajamnál fogva meg ilyesmik voltak ((sóhajtvá)) és ((sóhajtvá)) ----- hát mondjuk én se voltam valami jó gyerek- minta gyerek de akkor se kellett vóna szerintem ezt csinálni”.

Anna kifejti itt azokat a tapasztalatokat, melyek miatt nem szeretne volna, ha a gyermekei nevelőotthonba kerültek volna. Vajon Annában megjelenik az is, hogy szeretné, ha a gyermekei családban nevelkedhetnének, akkor is, ha vele kevesebbet találkoznának? Vagy csak azért ellenkezik a nevelőotthonba kerülésük ellen, mert saját tapasztalatainak elkerülését kívánja nekik?

Gyermekkorával kapcsolatban elmeséli a pszichiátrián szerzett élményeit. „*[H]át pszichiátriára jártam * hát Bajcsyba vittek állandóan ja izé föl a hűvösvölgyibe amíg még 14*

éves vótam ---,. Az itt eltöltött idejével kapcsolatban semleges képet kapunk: „és * hát hogy mondjam valamikor jó volt valamikor nem * ((remegő hangon)) unatkoztam csak feküdni lehetett tévét nézni nem nagyon * ha volt TV akkor tévét néztünk * nem volt akkor nem néztünk tévét ----- hát a kaja az elfogadható (16) meg egy csomó gyógyszert adtak”. A gyógyszerek adagolása talán függőség kialakulásához vezethetett, ami tovább súlyosbította depresszióját, melynek bizonyítéka, hogy többször is járt a pszichiátrián. Az öngyilkossági kísérlete nem egyszeri alkalom volt.

Az interjú során itt visszakanyarodunk a gyermekekhez és elhelyezésükhöz. Érdekes, hogy Anna ennél a kérdésnél rögtön visszacsatol a kezdetekben elmeséltekhez: „épp ezér amit meséltem”, egészen eddig a pontig azonban az volt jellemző, hogy a történeteket egymástól elválasztva, összekapcsolás nélkül meséli el. Itt mégis visszaül saját magára. Vajon a gyermekei elvesztése a legélesebb emléke, így az intenzív megélés miatt pontosan emlékszik minden mozzanatra? Elbeszélésének folytatásában is feljön a visszacsatolás a múltra: „hogyan tudtam hogy nem fogom * nem akartam hogy bántsák őket ---tapasztalatból”. Ebből a megszólalásából erősen kivehető, hogy saját intézetben töltött évei mély traumát okoztak neki, amiből valószínűleg a mai napig sem sikerült felépülnie.

A gyermekekkel kapcsolatban előkerül a gyámügyi eljárás is, ahol az édesapa mint ellenségkép jelenik meg: „*mondtam a gyámügyen mer én még nem kaphattam meg a felügyeletet a apja is ellenezte hogy én megkapjam a két gyereket ((hosszan sóhajt))”, az azonban nem derül ki, hogy az édesapa szeretete-e volna, hogy a gyermekek vele éljenek.

A gyermekek elvesztését összeköti a jövedelmének hiányával. Anna ebben a helyzetben egy „ördögi körben” érezte magát, mivel úgy gondolta, hogy „azér nem kaphattam meg a felügyeletet mert nem volt jövedelmem annyi amennyinek kellett volna hogy legyen” de felmerült benne a kérdés: „de hová teszem [a gyerekeket] addig amíg dógozok?”. Ilyenkor Anna már egyedül élt, tudjuk, hogy családjá gyermekkor óta nincs, így otthonról nem számíthatott segítségre a gyermekek felügyeletével kapcsolatban.

Ezután Anna a munka és a bevételek témaköréről beszél. Elmeséli, hogy a jövedelmének forrása kizárólag segélyekre – aktív korúak és családi pótlék – korlátozódott. Ebben a témakörben visszatér a jelenre, elmeséli, hogy most is aktív munkakereső, mivel előző munkahelyéről elbocsátották hiányzásai miatt. A gyermekek és a velük kapcsolatos jövőbeli tervek egyáltalán nem jönnek szóba a munkakeresés és a jövedelem kérdéskörében. Vajon Anna reális célnak gondolja, hogy egyszer majd újra lehetősége lesz gyermekeivel együtt élni?

Az interjú ezen pontján kérdést teszek fel Anna vidéki életével kapcsolatban. Az egész interjú alatt erre a kérdésre adja a legrészletesebb választ. Logikusan felépítve elmeséli, hogy

hogyan épült le az élete, hogyan éltek jól, majd veszítettek el mindent. Anna a lakhatásának elvesztéséhez kapcsolja a jelenlegi élethelyzetének kialakulásának kezdetét: „*aztán szép lassan * csökkentem lefelé*”. Érdekes, hogy értékeit tárgyakban méri, ugyanis azt említi, hogy „*mindenem megvolt * tévétől kezdve tévé játékgig minden megvót -- egy darabig ((sóhajtvá)) volt internetem volt * DVD-m volt DVD lejátszóm * minden vót*”. Ez azt indikálhatja, hogy Annának élete más szakaszaiban nem voltak értéktárgyai, így ezekben méri gazdagságát.

A vidéki életével kapcsolatban egy újabb kérdésre válaszolva Anna behozza a gyermekeit is: „*gyerekeket elvittem az iskolába vagy az óvodába amikor- amíg velem vótak addigra megfőztem * mire mentem értük főtt étel várta őket estére * nem mindig mondjuk de legtöbbsége*”. Nem esik említés az apáról, így nem derül ki, hogy ekkor velük élt-e még vagy Anna már egyedül nevelte a gyerekeket. Annának mintha ez nem lett volna fontos, a gyermekekkel kapcsolatban mintha csak az számított volna neki, hogy vele vannak vagy már nevelőszülőknél.

A ház vissza-visszatérő elem Anna elbeszélésében. Mindig mást kapcsol hozzá. Az interjú ezen részén egy bántalmazó kapcsolatot: „*volt egy barátom az csinálta az egészet [a ház eladását] de ha nem mentem vóna bele akkor meg cirkuszt vóna velem * vagy bántott vóna mondtam hogy ne adjuk el a házat mert nem lesz hol lakni * de ő erőszakoskodott és ----- nem akartam hogy megverjen vagy valami ilyesmi*”. Érdekes, hogy Anna a lakhatása és a házának megléte köré köti az eseményeket. Elbeszélte történeteinek középpontjában szinte kivétel nélkül az elvesztett háza van. Anna kapcsolati abúzusainak mintázata tovább folytatódik? Vagy ez ugyanaz a férfi, akiről korábban Anna azt mesélte, hogy jó volt vele? Nehezen lehet összekötni elbeszélésében a szálakat.

Az interjú végén egy újabb traumatikus élmény jelenik meg: „*a szomszédom egyszer elvitt a sebészetre is mert amikor összevesztem a gyerekek a- apjával szétvertem a kezembe ott a falba * idegembe -- elvitt orvoshoz*”. Ezt azonban, hasonlóan a többi érzékenyebb témához, már nem fejti ki.

V.1.2 Bea élete

V.1.2.1 Megélt élet

Bea 1991-ben Budapesten látja meg a napvilágot, és egy roma családban, a VIII. kerületben nő fel. Családjának származása miatt a romákkal szembeni diszkrimináció már korai éveiben is erősen érintheti Beát. A VIII. kerületi lakásuk fokozza a hátrányos megítélésüket, ebben az időben híresen rossz megítélése volt a kerületnek. Későbbi elbeszéléséből kiderül, hogy a gyermekkori lakásuk kicsi, heten vannak testvérek, így kilencen élnek együtt. Ebből következtethetünk arra, hogy már gyerekkorában sem él biztos anyagi körülmények között, ami kihatással lehet biztonságérzetére, későbbi pályaválasztási döntéseire.

Bea mesél a kisgyermekkorában öt érő abúzusról. Édesapja rendszeresen veri őt és testvéreit, eközben anyja nem tesz semmit ennek megakadályozása érdekében. Beát gyerekként rendszeresen elzavarják otthonról, erről elmesélése szerint a gyermeksegítő szolgálat munkatársai is tudnak. Bea azonban sokáig – gyermekei megszületése után is – a szülői házban marad. Vajon fontosabbnak érezte, hogy a családjával maradjon és ezért viselte el a bántalmazást ilyen sokáig? Nem volt mögötte állami támogatás? Nem tudott neki a párja sem megfelelő érzelmi stabilitást adni, hogy elhagyhassa a bántalmazó szüleit?

Bea tizennégyévesen ballag el, majd szakközépiskolában kezdi meg a tanulmányait. Elbeszéléséből nem derül ki, hogy melyik szakirányt választja. A szakközépiskolai végzettség lehetőséget teremthetett volna Beának egy biztonságosabb élethez, egy jól fizető szakmában való elhelyezkedéssel. Ezt azonban feladja, mikor tizennégy éves korában megismerkedik gyermekei apjával és otthagyja az iskolát. Bea nem említi, hogy mi volt emögött a motivációja – talán el kellett mennie dolgozni, hogy anyagilag támogathassa családját, talán a párja sarkallta arra, hogy hagyja félbe tanulmányait.

Két évvel később családjával és párjával egy nagyobb lakásba költöznek. Bea eleinte jobban érezheti itt magát, hiszen ez a lakás jóval nagyobb, kényelmesebben elfér a család, talán kevesebb a családon belüli konfliktus is. Bea erről az időszakról szinte semmit nem említ, a megosztott információkból nem pontosan érthető, hogy ebben az időszakban Bea kivel él. Vajon nem tartja fontosnak életének ezen időszakát? Vagy nem emlékszik tisztán?

Bea tizenhét évesen esik először teherbe. Szülei a születendő unokájukról akkor értesülnek, mikor Bea már héthónapos terhes. Édesapja rosszul reagál a hírekre, durván megveri lányát. Az általa megélt korai traumák és a férfi gyengédség, egészséges kapcsolati minta hiánya hozzájárulhatott ahhoz, hogy Bea első párkapcsolata is abuzív.

A második gyermekével két év múlva esik teherbe, a két gyermek születése közötti időszakban a gyermekek édesapjával időszakosan él együtt. Bea nem tesz említést arról, hogy miért megy vissza párjához, mikor – ahogy családjában is – folyamatos abúzusnak van kitéve. Lehet, hogy pont amiatt, mert nem látott más mintát, ezt gondolja normálisnak? Vagy fél az egyedüllétől és a meglévő emberi kapcsolataiba próbál görcsösen kapaszkodni?

Bea fia születése után férjével és két gyermekével a szüleitől külön, albérletben él. Bea szülei testvéreit elzavarják otthonról, Bea pedig befogadja őket. Bea ekkortájt még mindig csak húsz éves. Vajon fel tud nőni a feladathoz, hogy családanya lett, akinek még kiskorú testvéreit is el kell látnia?

Nem sokkal később a harmadik gyermekük is a világra jön. Bea nem tesz említést róla, hogy ekkor testvérei velük élnek-e még, ahogy arról sem, hogy ő hogyan kerül vissza szülei házába, de kisebbik lánya születése után három évvel újra a családsegítőnél találja magát. A szüleivel való kapcsolata nem javult ekkorra sem, az őt és gyermekeit ért abúzus miatt a két kisebb gyermeke bekerül a gyermekellátásba, legidősebb lánya az anyjához kerül. A gyermekek édesapjáról Bea nem tesz említést, ő vajon ekkorra már kikerül a család életéből?

Pár hónappal később megismerkedik mostani férjével, egy hónapra rá pedig összeköltöznek. Fél év együttlét után összeházasodnak, ekkor az újdonsült férj kihozza Bea két gyermekét az intézetből, a család újra egyesül. Bea ekkor úgy érzi minden rendben lesz az életében, hiszen egy szerető párkapcsolatban él és gyermekeit újra maga mellett tudhatja. Kérdéses, hogy Beának az őt eddig ért traumák miatt sikerül-e megnyugodnia ebben az idilli élethelyzetben.

Boldogságuk azonban nem tart sokáig, fél évvel az esküvőjük után levelet kapnak. Miután Bea felbontja, kiderül számára: napokon belül kilakoltatják őket. Hiába fordul segítségért, szülei nem tudnak vagy nem akarnak neki támogatást adni. A jogrendszer is ellene dolgozik, a család elveszti lakhatását és a Családok Átmeneti Otthonába kerülnek. Szerencsájuk van, hiszen a krízis ellenére a család legalább együtt tud maradni. Hamarosan új albérletet is találnak, pár hét után meg is nyílik számukra a lehetőség, hogy újra biztosabb lakhatási körülmények közé kerüljenek.

Pár nappal később azonban a családot szétszakítják. A gyermekeket – ezúttal mind a hármójukat – gyermekintézetbe viszik. Bea értetlenül áll a történések előtt, a folyamatos traumák hatására idegösszeroppanást kap, kórházba kerül, gyermekeivel egy hónapig semmilyen kapcsolatot nem tarthat. A kórházban Beát gyomorelzáródás miatt megműtik, a műtét közben azonban szétrobban az epehólyaga, újra kell őt éleszteni. Végül az orvosok sikerrel járnak és megmentik Bea életét. A váratlan kezelések, gyógyszerek olyan kiadási többletet okoznak nekik, ami miatt elvesztik félretett pénzüket. A gyermekek elvesztése után

Bea és férje a hajléktalanellátásba, a Kocsis átmeneti szállóra (BMSZKI) kerülnek. Bea két éven át folyamatosan kezelésekre jár, nem tud dolgozni, gyermekeivel nehezen tudja tartani a kapcsolatot.

Gyermekei időközben nevelőszülőkhöz kerülnek. A három gyermeket egy család fogadja be, a nehéz idők alatt legalább egymásnak biztonságot tudnak nyújtani. Bea kapcsolata a nevelőszülőkkel közel sem felhőtlen. A kezdetektől fogva ellenséges viszonyban vannak Beával, a gyermekeket édesanyjuk ellen nevelik. Ennek eredményeként Bea a két lányával fél éven keresztül semmilyen formában nem tudja tartani a kapcsolatot. A lányok nem kíváncsiak rá.

Később Bea és férje a KFC étteremláncolatnál kezdenek el dolgozni, ahol sikerül talpra állniuk és az átmeneti szállóból albérletbe költöznek. Bea életében újabb nyugalmas időszak következhetne... Azonban Bea megváltozott munkaképességűvé válik, férje is elveszti munkáját, a pár nem sokkal később visszakerül a hajléktalanellátásba. Az ördögi körből nem tudnak kiszakadni. Bea és férje nyolc éve vannak a hajléktalanellátásban, kétszer sikerült kikerülniük. És kétszer estek vissza.

Az interjú elkészítésének évében Bea egyik munkahelyén rosszul lesz, nem érzi jól magát, így orvoshoz fordul. Hamarosan kiderül, hogy a füle mögött daganat van. Bea ezért innentől kezdve folyamatosan orvoshoz jár, kezelteti magát. Ez azonban megnehezíti munkavállalását, vizsgálatokra kell járnia, gyógyszerei gyakran gyengévé, ingerültté teszik őt. Iskolai végzettség hiányában leginkább fizikai munkát tudna vállalni, azonban jelenlegi egészségügyi állapota nem engedi meg ezt. A jövedelemkiesés egyre távolabb sodorja Beát és férjét a saját lakás, az albérlet reményétől és ezzel a közös családi jövőképtől is. Vajon Bea erőt tud meríteni a helyzetből és még erősebben küzd majd a hajléktalanság ellen? Vagy elveszti a reményét és beletörődik helyzetébe?

V.1.2.2 Elbeszélt élet

Bea elbeszélése leginkább történeteken alapszik. Általában nem lineáris időrendben halad, egyik történetből a másikba csapódik át. Néhány történet elbeszélése közben önellentmondásba keveredik. Elbeszéléseben sok a kiszólás, sokszor tesz fel költői kérdéseket, értékeli a történeteket, érzelmeket fejez ki.

Így az egész interjú gyakorlatilag három történetszálból áll, az egyik a gyermekekkel való kapcsolat, a másik a hajléktalanság és a szállók kritizálása, a harmadik pedig a családjával való kapcsolat. Néhány történetben ezek a szálak összekapcsolódnak, majd újra elválnak egymástól.

A főnarratíva nem az életút bemutatására, hanem ezen három történet-szál történeteinek bemutatására fókuszál.

Ahogy Anna, Bea sem a „klasszikus” módon, vagyis a születésével kezd. Először visszakérdez: *„teljes előről? tyűha ----- hát onnan kezdem ahonnan a gyermekeim még velem voltak?”*. Bea elgondolkozhatott rajta, hogy saját életét ismertesse, de mégis úgy döntött, hogy a gyermekeihez fogja kapcsolni elbeszélését.

Bea főnarratívája hosszú, történeteken keresztül vezeti végig a hallgatót az életén, szinte eljátszva az egyes történeteket. Elbeszélése a férjével való megismerkedéssel kezdődik. Érdekes ez, hiszen Bea még vissza is kérdezett, hogy a gyermekeivel kapcsolatban kezdjen-e el mesélni. A következő mondatában azonban azonnal megjelennek a gyermekek is: *„a két kisgyerek * ugye 3 gyereke van de a 2 kicsi az átmeneti intézetben volt”*. Már Bea első mondataiból is látszik, hogy elbeszélésében egymástól látszólag különálló történeteket kezd el mesélni, majd később összeköti őket.

Ezután Bea egy következő történet-szálat vezet be elbeszélésébe: *„hú * ((sóhajtvá)) már ugye hogy otthonról zavartak”*. A „hú” szócska kifejezi, hogy Beának nehéz ezekről beszélnie, talán még máig sem sikerült ezeket a traumákat feldolgoznia. Bea ezután megpróbálja a több elkezdett szálat összefogni: *„és ugye apukám az bekerült és akkor így összejöttem a- akivel vagyok most már a férjem ugye és ő kihozta a gyerekeket az intézetből”*. Bea első mondataiból kiderül, hogy csak az elmúlt pár évben rengeteg trauma érte őt. Otthonról sokszor elzavarták, édesapja börtönbe került, gyermekeit pedig elvették tőle.

Bea úgy érzi meg kell magyaráznia, hogy gyermekei miért nem vele élnek: *„igen sajnós bevallom szégyen nem azért vitték el a gyerekeimet tőlem mert csináltam egy olyat hanem -- oda fajult a dolog hogy ugye engem zavartak otthonról -- és ugye esett az eső nem tudtam hova menni és akkor nem tudtam soha nem tudtam mi az hogy hajléktalan szálló **soha** és akkor mielőtt összejöttem a férjemmel hát belevágtam egy olyanba amibe nem kellett volna ugye >kábítószer>”*. Elbeszéléséből sem itt, sem később nem derül ki a pontosan, hogy milyen események is vezettek pontosan a gyermekek elvesztéséhez és milyen időrendi sorrendben történt ez pontosan. Az azonban biztos, hogy gyermekei elvesztésében nagy szerepet játszott a családi biztonság hiánya, a feldolgozatlan traumák és a lakhatás hiánya is.

Bea elbeszélésében drámai fordulatokat használ, talán ezzel is próbálja vezetni hallgatóságát érzelmeit, mutatva, hogy az elmúlt éveit ő is érzelmi hullámvasútként élte meg. Ilyen drámai fordulattal vezeti be gyermekei elvesztésének történetét is: *„hát én azt hittem minden jóra fordul de nem”*. Bea elmeséli, hogy kétezer-tizenhatban az esküvőjük után újdonsült férje hazahozza két kisebb gyermekét, legnagyobb lánya ekkoriban édesanyjával él. A történet itt

sem folyamatos, Bea a gyermekek elvesztésének elbeszélése közben megemlékezik arról is, hogy édesanyjának esküvője előtt agyvérzése és szívinfarktus volt, az azonban nem derül ki, hogy ez hogyan kötődik a gyermekek elvesztéséhez. Azt azonban megemlíti, hogy ehhez lakhatási problémák vezettek:

*„megtörtént az az eset hogy esküvő hozta és azt hittem hogy minden jó de nem ---- -- úgy lett volna de én nem tudtam azt se azt hogy a kilakoltatnak hogy a hogy a úgy mond én odaadtam minden hónapban pénzt anyunak hogy fizesse be a számlát ugye én dolgoztam is és a férjem is dolgoztunk a gyerekeket elvittük iskolába óvodába, bölcsődébe és akkor egy csak rábukkantam a borítékra hát azon meg az állt hogy **kilakoltatás** * amúgy az AVM⁵⁹-nek kellett a hozzájuk fordulni akik ebben segítettek hogy kilakoltatást megállítsák de nem sikerült”.*

A család ezután Budapesten, egy CSÁO-ban kerül elszállásolásra, ahonnan hamar lehetőségük is lenne kiköltözni egy másik albérletbe. Beát felkavarja, hogy erről kell beszélnie, ezt kifejezésre is juttatja: „huh erről nem nagyon szeretek beszélni”. Egy rövid szünet után azonban mégis a folytatás mellett dönt. Beában kavarnak az érzések, egymással nem összefüggő félmondatokba kezd, de egyiket sem fejezi be, így sokáig nehéz megérteni, hogy miről is nem szeretne beszélni, aztán elmondja:

*„és ugye a nagyobbik lány meg anyuval volt anyámmal nővéremnél lent vidéken és telefonáltam neki hozza fel holnap a kislányt mer ha nem akkor bilincsben visznek és kérdezte anyám hogy miért mi van? hát mondom ----- holnap jönnek a gyerekekért ---- én azt nem értem hogy családok otthonba voltunk azt mai napig nem értem * nem értek egy a törvénnyel * onnan meg volt beszélve igen kiköltöznünk vállalta és fel is hívtam azt az illetőt igen fogadja a gyerekeket százhatvanezer lett volna havonta és ugye bent volt a fürdő és a gyerekekkel mehettünk volna oda * de viszont június 10-én --- jött a nevelőszülő - kirendelt gyám június hatodikától nem én voltam a gyerekeknek a gyámja megszűnt egyszerűen és akkor tört össze minden **előttem** és akkor egy hónapig nem is szóltam senkihez”*

Bea hanglejtése megváltozik, beszédstílusa szomorú és ideges lesz, látszik, hogy a mai napig nem érti a történeteket és az eljárás minden szereplőjére haragszik. Úgy érzi, hogy nem csak az élet, de a jogrendszer is vele szemben áll, ellenséggént tekint a „törvényre”. Bea nem említi, hogy megfelelő tájékoztatást kapott volna arról, hogy mi történik, valószínűleg ez is hozzájárul ahhoz, hogy a mai napig képtelen feldolgozni ezt.

⁵⁹ A Város Mindenkié

A történet ezen a ponton újabb negatív fordulatot vesz. Bea a gyermekek elvesztése után idegösszeroppanást kap és hasnyálmirigy gyulladása lesz, kórházba kerül. Egy hónapig nem beszélhet gyermekeivel, mikor pedig ez az idő letelik, már csak a kórházban feküdve tud találkozni velük. A gyógyszerek és az orvosi kezelések miatt a pár kénytelen elkölteni minden félretett pénzüket, nem tudják többé finanszírozni az albérletet, Bea sokáig munkaképtelenné válik. Az egészségügyi problémák és a munkavállalási nehézségek megakadályozták Beát abban, hogy újra egyesítse családját:

*„mert daganatom volt nem tudtam akkor mi az hogy daganat gyomortükrözés már úgy műtöttek meg ---- nem tudtam lépni mert ha tudtam volna -- ha ez a betegség akkor nekem nem áll fel akkor nekem a mai napig a gyerekeimet hazahoztam volna mer én fél év után mikor az a tápszondát berakták nekem ugye fél év kellettett -- hát 4 hónapig hordtam a tápszondát és rá fél év után még annyi se **megnőtt** 3 centire a kő és pont az epehólyagomra nőtt és az már szétdurrant ---- és ugye hogy én meg otthon éreztem a halálomat szó szerint és mondja a férjem hogy mi a baj? hát mondom **meg fogok halni**”.*

Bea ettől függetlenül is tartotta a kapcsolatot gyermekeivel, miközben szállóról-szállóra költöztek férjével. Kétezer-tizenhétben újabb műtetre került sor, ami során Beát újra kellett éleszteni. Bea újra elmeséli, hogy az események megterhelték őt: *„>sok ideg> próbálom azt ott mutatni hogy igen én egy erős anya vagyok mert egy azt szokták mondani hogy az anyák mindent kibírnak”.*

Ezután az elbeszélés visszaterelődik a gyermekekre, Bea szüleiéről mesél és arról, hogy legidősebb lányának *„bölcső halála volt úgy megszületett”*, de sikeresen újraélesztették őt. Ezt követően a gyermekek apjáról is említést tesz: elmeséli, hogy tartósan nem voltak együtt, kapcsolatuk szaggatott volt, a férfi pedig le is mondott gyermekeiről. A harmadik gyermek születésénél a férfi már nem volt a család része.

Bea visszatér saját életének ismertetéséhez, újra megemlíti, hogy szállóról-szállóra költöztek és hogy egyszer sikerült kikerülniük és albérletbe költözniük, de újra visszakérültek az ellátórendszerbe. Az itt eltöltött időt nem fejt ki, ezután újra gyerekeiről kezd el mesélni. Majd a jelenlegi helyzetről beszél, és azonosítja az okokat melyek megakadályozták őt gyermekeivel való kapcsolattartásban: *„hát nyár óta igazából megmondom őszintén nem tudtam találkozni - a lányokkal a fiammal csak ----- mindig azt mondták anya miért nem tudok jönni hozzád? miért nem tudunk felmenni hozzád? mi az akadály? hát azt feleltem hogy nem olyan helyen lakok nem nem mondtam el nekik hogy én hajléktalan vagyok”.* Megemlíti azt is, hogy nem szeretné, ha gyermekei tudnának betegségéről, majd újra betegségéről kezd el beszélni. Elmeséli, hogy februárban kiderült: daganata van a fülénél.

Valószínűleg Beának a daganatról újra a munkavállalási problémái jutnak eszébe: „*csak az az ember nem tud kimászni ebből a körből * annyi mindent megpróbáltam már de annyit sokat én is a férjem is tényleg ilyen állapotban elmegyek dolgozni * én is ő is sokat * éttermek iskolában dolgoztunk - egyetemen dolgoztam orvosi tudomány egyetemen*”. Ezután Bea hosszan ecsetelni kezdi a hajléktalanszállón való életüket, negatív kritikát fogalmazva meg jelenlegi lakhelyükkel kapcsolatban. Elbeszélésmódjából látszik, hogy Bea nehezen tudja időrendi sorrendben vázolni élettörténetét, magát inkább történeteken keresztül definiálja.

Bea rövid szünet után visszatér a jelenbe: „*nem vagyok bolond * mert én csak őszintén boldog szeretnék lenni ---- látom hogy a fiam szenved a lány is szenved*”. Kifejezi, hogy mennyire fáj neki más családokat együtt látni és újra elmeséli, hogy gyermekei rendszeresen kérdezik meg, hogy nem jöhetnek-e fel hozzá, de Beának nemlegesen kell válaszolnia: nincs olyan hely, ahol privát időt tölthetnének el egymással. A vendégszoba létesítésének ötlete is felmerül benne, de azt mondja, hogy: „*cikinek tartom ezt mert hogy mondjam az ember bejön * olyan rossz szag van * és itt a vendégszobát lehetne csinálni itt a földszinten például*”. Bea tehát újabb akadályt nevez meg kapcsolattartásukban: a hajléktalanszálló nem alkalmas gyerekek fogadására.

Az interjú ezen pontján Bea elbeszélése két szálra bomlik: egyik története a hajléktalanszállók és az itt élő emberek kritikájáról szól, másik pedig munkavállalásáról és annak nehézségeiről. A két szál több helyen összeér. Például említ nehézségeket a munkavállalással kapcsolatban, mert éjfélig be kell érni a szállóra és amikor nem dolgozik, a szállón takarít. Majd egy harmadik szállal bekapcsolja a gyermekekkel való kapcsolattartás nehézségeit, külön kitérve rá, hogy a kosz miatt nem hozná be a gyermekeit ide, de nagy szüksége lenne a kapcsolattartásra.

Bea ezután újra kiemeli, hogy az itt eltöltött idő és gyermekeinek elvesztése hatalmas traumát okozott neki: „*huszonöt éves korom óta szenvedek ----- nagyon ----- kétszer felakasztottam magam ---- férjem vett le*”. Ebből is látszik, hogy bár Bea kitartó személyiségnek gondolja magát, a sok trauma és a segítség hiánya olyan mértékű traumát okozott neki, melyből nem tudja, hogy bármikor is sikerül-e kilábalnia.

Bea tisztában van vele, hogy mentálisan nem teljesen egészséges, elmeséli ugyanis, hogy: „*nem szeretem azt ha kihozzák azt belőlem amit nem kell hogy mondjam aztat ((csettint)) egy kattánás és nem emlékszem semmire és nem akarok senkit bántani*”. Lehet, hogy a gyermekek elvételének köze van mentális állapotához? Ha igen, ezt Bea nem ismeri fel; lehet, hogy nem kapott megfelelő tájékoztatást a gyermekek elvételekor ennek okáról?

Ezután Bea orvosairól emlékezik meg, majd rögtön újra a szállók kritizálására tér át. Érdekes, hogy ennyiszer megjelenik az ellátórendszer kritikája. Vajon ezzel saját élethelyzetét is kritizálja? Elmeséli ezzel kapcsolatban azt is, hogy már a szállóra kerülésük pillanatában pályáztak férőhelyre munkásszálláson és önkormányzati lakásra, azonban nyolc éve nem járnak sikerrel.

Beának néha már nehezebb esnek a mindennapok: „*az embernek a nyolc év alatt azért betelt a pohár -- alkalmazkodj * fogadd el amilyen * **tűrd el** * de nem -- elég volt -- sokat nyelni * ez nem is tudom * van egy kör közepén vagyunk ((ujjával mutogat)) * de viszont az a kör csak megy megy megy s innen ebből a körből én úgy mondom hogy ki kéne ugrani * kiugrottunk má kétszer is de mindig vissza be*”. Kifejezi tehetetlenségét, elmeséli, hogy attól függetlenül, hogy egészségügyi problémái vannak, dolgozik ő is és férje is, de minden hiába. Nem tudnak kilépni az ördögi körből, ha sikerül is, visszaesnek. Ezzel utal a magyar hajléktalanellátás legnagyobb hibájára: a kimeneti lehetőségek hiányára.

A munkavállalási nehézségekről Beának újra egészségügyi problémái jutnak eszébe, erről kezd el beszélni. Bea elbeszélésében a lakhatás hiányát többször is a munkavállalási nehézségekkel köti össze, melynek okozójaként egészségügyi és mentális állapotát jelöli meg. Szintén visszatérő elem a hajléktalanszállók kritikája, történeteken keresztül újabb és újabb problémákat azonosít be, mint például a higiénia hiánya, a rovarok a szálláson, a privát szféra hiánya és a konfliktusok.

Bea azt is elmeséli, hogy amikor volt rá lehetősége, előszeretettel segítette hajléktalan élethelyzetbe jutott társait: volt, hogy péksüteményt osztott zsákszámba, volt, hogy a KFC-ben megmaradt maradékokat vitte a hajléktalanszállóra, volt, hogy egy idős, mozgássérült hölgyet fogadott be akkori albérletébe. Az életet Bea igazságtalannak tartja: sokat segít másokon és mégsem ő kap önkormányzati lakást. Pedig ő úgy érzi keveset kér: boldogságot és egy kis lakást.

Szenvedésről gyermekei jutnak eszébe „*ott van a ugye a fiam aki --- nagyon sokat szenved ő is -- el akar szökni ---- de mondtam hogy ne - és azt írta nekem hogy már nem bírja és azt mondtam megpróbálok mindent amit telhető * azok a gyermekek szenvednek **szenvednek** * és kiderült egy olyan dolog is ((sóhaj)) hiába fordultam én hatóság gyermekvédelmi? hó ((méltatlan hang)) nem nem nem a vérszerinti szülők mellett áll a hatóság se a gyermekvédelemis de viszont a törvényileg ha pert indítok akkor igen a vér szerinti szülő mellett kéne hogy álljanak a- én így tudom a törvényt*”. Bea valamennyire tisztában van a jogi keretekkel, fontosnak tartja, hogy tudja mi történik körülöttük, ebből is látszik, hogy harcos szellem, nem nyugszik bele jelenlegi élethelyzetükbe.

Fia szenvedésének okát úgy érzi meg kell indokolnia: elmeséli, hogy nincsenek egymással jó kapcsolatban a nevelőszülőkkel, a fiát több baleset is érte, kórházba került. Ezekről az esetekről csak a fiától kapott tájékoztatást, a nevelőszülőktől nem. Bea kifejezi, hogy aggódik gyermekei miatt, érdemi információkkal nem rendelkezik gyermekeiről, csak azt tudja, amit a gyerekek elmesélnek neki.

Bea megemlíti azt is, hogy a nevelőt ellenségének érzi, ugyanis szerinte lányait ellene neveli. Bea jelenleg csak fiával tartja a kapcsolatot, a lányok ugyanis maximum telefonon hajlandóak vele beszélni. Ha mégis személyesen találkoznak pár percre, vegyes érzelmek jelennek meg mindkét fél részéről, amit a Bea által elmesélt történet is tökéletesen bemutat:

*„viszont a kisebbik lányt ((következő szavakat egyesével megnyomva, tagoltan mondja)) június óta nem láttam - és most múlt héten láttam a gyermekemet * és tudja mit mondtam neki? miért nem akartál jönni? te mindig azt mondtad szeretsz * mondom anya mindig is szeretni fog ezt ne felejtsd el * és rám nézett ugye a kisebbik és mondtam neki hogy ki mondta neked ezt hogy nem szeretlek? hát otthon * mondom * de ki? lehajtotta a fejét * megölelt ugye mielőtt jöttünk el és azt mondtam neki hogy látni foglak még látni --- az életben --- fogunk még találkozni és ugye kicsike --- megölelt nagyon ---- és azt mondta, remélem igen anya -- és ugye be volt könnyezve a szeme”.*

Az ambivalens érzéseket Bea is érzékeli, azért is szeretné, ha lenne lehetőség a privát kapcsolattartásra, hogy újra tudja építeni megromlott viszonyát lányaival. Erre azonban a jelenlegi keretek nem adnak lehetőséget. Bea újra kifejezi aggályait a kapcsolattartó szobákkal kapcsolatban: *„de ott van 14 éves fiam ugye ott van a 16 éves lányom 12 éves kislány * 12 még nem mondanám mert ő még nem tudja de viszont már a nagyobbik azt mondaná anya te itt élsz? ez most komoly? és akkor még még jobban egy traumát okoznak nekik? van elég bajuk én úgy vagyok vele”.*

Bea elmeséli azt is, hogy fenntartásainak van oka, ugyanis amikor pár évvel ezelőtt a gyermekeit a nevelők felhozták hozzá a szállásra, a gyerekek rosszul reagáltak és Bea is kellemetlenül érezte magát. Nem akarta felvállalni élethelyzetét gyermekei előtt: *„huh de ciki volt úristen én azt a hibát még egyszer nem követném el ha vissza lehetne tekerni az időt azt mondanám hogy biztos hogy nem”.* Bea elmeséli ennek a találkozás történetét, majd azt is, hogy a gyermekei előző nevelőszülőjével való kapcsolata sem volt jobb.

Az elbeszélésben ezután újra visszakanyarodik a hajléktalanszállók kritizálásához, melyet hosszan ecsetel és újra kifejezi az elköltözés iránti vágyát. A kritikát egy személyes történettel támasztja alá, melyben elmeséli, hogy egy lakóval konfliktusba keveredett. Főnarratíváját a kritika befejezésével zárja le: *„szomorú * minden nap a szomorúság”.*

Kérdésemre bővebben mesél gyermekkoráról. Kiderül, hogy heten voltak testvérek, apjuk mindannyiukat elzavarta otthonról, így mikor Bea már kétgyermekes anya volt, testvéreiről is gondoskodnia kellett. Bea elmeséli azt is, hogy édesanyja külföldön balesetet szenvedett, így Beának édesanyjáról is gondoskodnia kellett. Az elbeszélésből nem derül ki, hogy édesanyja hogyan került külföldre.

Beának ezután eszébe jutnak gyermekkori traumái is: „**bántalmazott** * szanaszét ütött a hátam a szíjjal szétnyíllott * katona szíjával ----- és most is azt mondom nem tudom miért pedig én egy csendes lány voltam”. A bántalmazásnak Bea édesanyja is áldozata volt, mely egyes szituációkban megbénította őt, nem nyújtott segítséget gyermekeinek:

„huh * nem voltam már szűz * 7 hónapos terhes - de amikor apám felcsavarta a hajam ---- beleverte este a falba a fejem * ököllel ütött * **ököllel** ----- ütötte a hasamat --- rugdosott ----- és azt mondtam hogy ilyen nincs -- hát ki akarta verni belőlem a gyereket ----- mindent mondott csak jót nem ----- s anyám meg csak ott nézte ----- azt nem mondta hogy elég hagyd -- vagy”.

Következő kérdésemre Bea a gyermekek apjáról is mesél, kapcsolatukban Bea bántalmazás áldozata volt: „és ugye az apjuktól szétmentem és --- a gyerekeim előtt is ütött ----- sose nem értem meg hogy miért”. Lehet, hogy Bea azért is lépett be egy ilyen kapcsolatba, mert gyermekkorában is csak ezt a mintát látta?

Bea utolsó kérdésemre azonban azt is elmesélte, hogy mostani férje jól bánik vele és gyermekeivel is „de ő előtte tényleg le a kalappal bár ő lett volna az igazi apjuk a gyerekeimnek de a gyerekeimet úgy nézi mint a sajátja lenne”. Az interjú végén Bea újra a gyermekeiről kezd el beszélni, a fájdalomról, amely abból ered, hogy lányai eltávolodtak tőle, de végül csak annyit jegyez meg: „de én annyit mondok hogy ha nagyobbak lesznek majd rájönnek ----- mi az hogy egy anya”.

VI. Záró gondolatok: interjúk horizontális elemzése és megoldási kísérletek

Az interjúalanyok, Bea és Anna egymástól teljesen eltérőek, mégis hasonló problémákkal küzdenek. Az ország eltérő részeiről származnak, más korosztályba tartoznak, más családi környezetből származnak. Egy azonban közös bennünk: mind a ketten évek óta a hajléktalanellátásban, gyermekeik pedig a gyermekellátásban élnek.

Kutatási kérdésem az volt, hogy *milyen strukturális tényezők lehetetlenítik el a hajléktalan szülők és a kiskorú gyermekeik családban nevelkedésének lehetőségét*. Mindkettőjük életében megjelennek olyan pillanatok, amelyek olyan társadalmi kontextusba ágyazódnak, melyen csak az állam hatékony segítségnyújtásával kerülhették volna el, hogy még mélyebbre süllyedjenek és végül hajléktalan élethelyzetbe kerüljenek.

Anna gyermekotthonban nevelkedett, ahol súlyos bántalmazás áldozata volt. Több öngyilkossági kísérletet is elkövetett, többször is megjárta a pszichiátriát. Ebből látszik, hogy Anna már gyermekkorában olyan traumákat élt át, melynek feldolgozásában segítségre lett volna szüksége. Ehelyett nagykorúvá válásával az intézményrendszer és így a jog elengedte a kezét és legközelebb csak akkor lépett vissza Anna életébe, amikor újra a szociális intézményrendszerben találta magát, ezúttal egy hajléktalanszállón.

Bea bár családi környezetben nevelkedett, nem volt felhőtlen gyerekkora. Édesapja bántalmazta őt, édesanyját és testvéreit is. Bea többször családsegítőhöz fordult, segítséget kérve, de minden változatlan maradt. Bea mögé sem állt be az állami intézményrendszer, Bea felnőtt életét súlyosan traumatizálva, segítség nélkül kezdte meg. Az ellátórendszer számára akkor lett látható, mikor kilakoltatás miatt elvesztette lakhatását, majd kiemelték gyermekeit a családból.

Annának és Beának szüksége lett volna állami segítségre lakhatásuk elvesztése előtt is. Anna bántalmazó kapcsolatban élt, párja rávette, hogy adja el házát és éljenek inkább albérletben. Anna úgy érezte, hogy nincs más választása, így rövidesen elvesztette gyermekeit és a házát is, ezzel pedig kapcsolatok és család hiányában semmilye nem maradt. Beát kilakoltatták. Nem tudott róla, hogy probléma van a lakbér befizetésével, hamarosan újdonsült férjével és három gyermekével a Családok Átmeneti Otthonában találta magát, majd gyermekeitől elválasztva egy hajléktalanellátó intézménybe kényszerült. Választásuk korlátozott volt: vagy megoldják a lakhatásukat maguknak vagy az utcára kerülnek. Az állami intézményrendszer tehát itt sem tudott segítséget nyújtani.

Mindketten évek óta élnek hajléktalanszállón. Nem tudnak innen kiszakadni. Anna egyedül van, nincs kire támaszkodnia, azonban mentális és fizikai egészsége nem engedi meg, hogy állandó munkát vállaljon. Számára teljesen lehetetlen, hogy egyedül kikerüljön a hajléktalanellátásból. A hatályos jogrendszer csak a szűk értelemben vett hajléktalanoknak biztosít lakhatást, ezen kívül önerőből⁶⁰ kell megoldani a lakhatást. Bea súlyos egészségügyi problémákkal küzd, ráadásul mióta gyermekeit elvették tőle, mentális jóléte sem kielégítő. Férjével folyamatosan dolgoznak, sikerült is már kétszer elköltözniük albérletbe, azonban kétszer vissza is estek a hajléktalan élethelyzetbe.

Az interjúk alapján egyértelmű, hogy a prevenció körében különösen fontos lenne a lakhatás védelme. A hatályos magyar jogrendszer nem tartalmaz olyan szabályt, ami megvédené a hajléktalanság felé sodródó személyeket lakhatásuk elvesztésétől, nincs olyan jogszabályi garancia, ami a lakhatás megóvását célozná.⁶¹ A jog ahelyett, hogy védelmet biztosítana az alávetett csoportok számára, magukra hagyja őket és csak hajléktalanná válásuk után avatkozik be újra. Úgy vélem, hogy a lakhatáshoz való jog garantálása és szabályozása – alapjogként és nem államcélként – elengedhetetlen a hajléktalanság problémájának hosszútávú és tartós orvoslásához, hiszen a minimális biztonság hiánya olyan súlyos érzelmi instabilitáshoz vezethet, mely nélkül lehetetlen, hogy valaki munkát szerezzen, kapcsolatokat építsen⁶² és így a hajléktalan élethelyzetből kikerüljön.

A hatályos jogrendszer csak a hajléktalanellátásban résztvevő embereknek nyújt segítséget. Az elmúlt három évtizedben, a rendszerváltás óta olyan szemlélet vált uralkodóvá, amely elsősorban a már hajléktalanná vált emberek „hajléktalanként” való ellátására, illetve a lakhatást nélkülöző családok átmeneti otthonokban való elhelyezésére, ennek finanszírozására szorítkozott.⁶³ Mivel azonban hajléktalanságból való kilábaláshoz szükséges segítséget már nem nyújt, a jog valójában fenntartja a hajléktalan személyek élethelyzetét.⁶⁴

További strukturális akadályként kell megemlíteni a jogrendszer vakságát⁶⁵ azokban az esetekben, amikor a gyermeket a lakhatás elvesztése miatt emelik ki a családból. Bár a Gyvt. rögzíti, hogy *„gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad saját családjától elválasztani”,*⁶⁶ ha a szülő hajléktalanná válik, a gyermeket ki kell emelni a családból és biztosítani kell elhelyezését, hiszen az utcán való élet súlyosan veszélyezteti a

⁶⁰ Albérlet a piaci szférában vagy önkormányzati lakás, szintén önerőből fizetve.

⁶¹ Az Alaptörvény XII. cikk (2) bekezdése is csupán államcélként rögzíti a lakhatáshoz való jogot.

⁶² ALBERT és DÁVID (1998) „A hajléktalanság az emberi kapcsolatok szemszögéből”.

⁶³ Otthon, mindenkinek. Fővárosi stratégia az otthontalanság és a hajléktalanság csökkentéséről.

⁶⁴ WACKS (2014) „*Philosophy of Law*”.

⁶⁵ JAKAB (2020) „Miért nem működik jól a magyar jogrend és hogyan javíthatjuk meg?”

⁶⁶ Gyvt. 7. § (1) bekezdés

gyermek egészségét. A jogszabályban felfedezhető diszkrepanciára a Családok Átmeneti Otthona (továbbiakban: CSÁO) kíván megoldást nyújtani. A Gyvt. kimondja, hogy az otthontalanná vált szülő kérheti, hogy gyermekeivel együtt a CSÁO intézményeiben kerüljenek elhelyezésre.⁶⁷ A jogrendszer azonban nem tudja lekezelni azokat a helyzeteket, amikor a család azért nem maradhat együtt, mert nincs elegendő férőhely ezekben az intézményekben.⁶⁸

Mindkét interjúban megjelennek tehát súlyos gyermekkori abúzusok és traumák, melyek testi és mentális betegségekhez, függőségekhez, szociális nehézségekhez vezettek az interjúalanyok életében. Az állam nem nyújt segítséget sem a kilakoltatás, sem az ellátórendszerbe kerülés pillanatában. A jogszabályok egyszer sem segítik Anna és Bea életét, inkább élethelyzetüket vési kőbe, jelentősen megnehezítve számukra a továbblépést. A jelenlegi társadalmi-jogi állami struktúra nem tartalmaz olyan strukturális védelmi rendszereket, mellyel ezek az élethelyzetek elkerülhetők, megoldhatók lennének.

A hajléktalanság kérdése rendkívül komplex, lehetetlen ezen dolgozat keretein belül bemutatni ennek összes aspektusát. A hajléktalan élethelyzetbe kerülés és az innen való kilábalás rendkívül nehéz volta rengeteg tényező összefonódásának és egymást erősítő hatásának eredménye. De nem is tudnám ezt jobban megfogalmazni és jobban összefoglalni, mint Bea: *“ez nem is tudom * van egy kör közepén vagyunk ((ujjával mutogat)) * de viszont az a kör csak megy megy megy s innen ebből a körből én úgy mondom hogy ki kéne ugrani * kiugrottunk mákétszer is de mindig vissza be”*. És Bea most itt ül velem szemben és arról beszélünk, hogy hogyan tudna ebből kiszállni, felmerült tehát a kérdés: hogyan tovább?

⁶⁷ Gyvt. 51. § (1)

⁶⁸ Családok Átmeneti Otthona - Infojegyzet.

VIII. Felhasznált irodalom

VIII.1 Bibliográfia

- ALBERT Fruzsina és DÁVID Beáta. „A hajléktalanság az emberi kapcsolatok szemszögéből”, Szociológiai Szemle, 8 (1998): 120–38. <https://bit.ly/49wmBgb> (letöltve: 2024.09.10).
- AMORE, Kate; BAKER, Michael és HOWDEN-CHAPMAN, Philippa. „The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis” 5, sz. 2 (2011).
- ÁTOL Dorottya és KOVÁTS Bence. „Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2012”. Szerkesztette Kőszeghy Lea. *Habitat for Humanity Magyarország*, 2015, 23–54.
- BAKOS Péter és GYÖRI Péter. „A hajléktalanságból és a lakhatásból való kirekesztettség európai tipológiája (FEANTSA-ETHOS). BMSZKI”, 2006. <https://bit.ly/3ZJo1QR> (letöltve: 2024.09.09.).
- CHAMORRO, Barrarea és DEL CARMEN, Maria. „A hajléktalansággal kapcsolatos nemzeti stratégiák uniós kerete”. Vélemény, SOC/768 előadás Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Brüsszel, 2023. november 23. <https://bit.ly/4ip1dxb> (letöltve: 2024.08.31.).
- BENCZE Mátyás. „‘Law Is Not Politics’”. In *Law, Populism, and the Political in Central and Eastern Europe*, by Mańko Rafał, Sulikowski Adam, Tacik Przemysław, és Cercel Cosmin, 166–83, 1. kiad. London: Birkbeck Law Press, 2023. <https://doi.org/10.4324/9781032624464-8>.
- BÉNYEI Zoltán, GURGÁLY Zoltán, GYÖRI Péter és MEZEI György. „Tíz év után - Gyorsjelentés a fővárosi hajléktalanságról, 1999”. *Magyar Valóság*, Esély, 1 (2000): 62–95.
- BREITNER Péter. „A hajléktalanná válás lépcsőfokai”, Esély, 1 (1999): 84–108. <https://bit.ly/4f9bDyf> (letöltve: 2024.10.30.).
- BREITNER Péter és PATAKI Zoltán. „Összefoglaló a 2023. évi február 3. felmérés eredményeiről”, 2023. <https://bit.ly/4f3XOBR> (letöltve: 2024.09.21.).
- BRONNER, Stephen Eric. *Critical Theory: A Very Short Introduction*. 2nd edn. Very Short Introductions. New York: Oxford University Press, 2017. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190692674.001.0001>.
- CHAYES, Abraham; FISHER, William, HORWITZ, Morton; MICHELMANN, Frank, MINOW, Martha, NESSON, Charles és RAKOFF, Todd. „Critical Legal Studies Movement”. Elérés 2024. december 9. <https://bit.ly/3VwnYFw> (letölve: 2024.10.02.).
- CZIBERE Ibolya és MOLNÁR Éva. „Mélyszegegyességben élő fiatal nők munkaerőpiaci és párválasztási perspektívái elzáródott vidéki térben. Egy magyar–román határ menti zsákfalú esete”. *Erdélyi Társadalom* 14, sz. 1 (2016): 165–90.

- FADGYAS-FREYLER Petra. „A hajléktalan emberek általános jellemzői és egészségi állapotuk egy adminisztratív adatbázis alapján”. *Esély* 28, sz. 3 (2017): 102–22.
- FAZEKAS Ágota. „A gyermeki jogok érvényesülésének új tendenciái a családjogban”. *Családi Jog* 2016, sz. 2 (2016): 1–6. <https://bit.ly/4iw5lv1> (letöltve: 2024.08.30.).
- FEHÉR Boróka és LENGYEL Lea. „Hajléktalanság családok több generációjában”. *Esély - Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat* 34, sz. 4 (2023): 3–19.
<https://doi.org/10.48007/esely.2023.4.1>.
- FERGE Zsuzsa. „A társadalom pereme és az emberi méltóság”. *Esély* 1 (2000).
- FRASER, Nancy. „From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a ‘Post-Socialist’ Age”. In *Feminism And Politics*, szerkesztette Anne Phillips, 430–60. Oxford University Press Oxford, 1998.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780198782063.003.0021>.
- FUCHS, Christian. „The Relevance of Franz L. Neumann’s Critical Theory in 2017: Anxiety and Politics in the New Age of Authoritarian Capitalism”. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society* 15, sz. 2 (2017. június 29.): 637–50.
<https://doi.org/10.31269/triplec.v15i2.903>.
- GYÖRI Péter. „Így kallódunk el szépen egymás után. Állami gondozottak voltak, ma hajléktalanok”. *Esély - Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat* 32, sz. 1 (2021): 92–111. <https://doi.org/10.48007/esely.2021.1.6>.
- GYURKÓ Szilvia. „A házassági bontóperek lélektana és a gyermekjogok érvényesülése váláskor”. *Családi Jog* 2 (2015): 9–19. o. <https://bit.ly/49qGIwd> (letöltve: 2024.09.02.).
- JAKAB András. „Miért nem működik jól a magyar jogrend és hogyan javíthatjuk meg?” *MTA Law Working Papers* 01. (2018). <https://bit.ly/3Vur50O> (letöltve: 2024.09.15.).
- NEMÉNYI Mária és MESSING Vera. „Gyermekevédelem és esélyegyenlőség”. *Kapocs* VI, sz. 1 (2007).
- PASQUALETTI Ilona. *Balogvilág: riportregény. Magyarország felfedezése*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2017.
- PERRY, Bruce D., és SZALAVITZ, Maia. *Szeretni születünk - Hogyan veszélyezteteti modern világunk az empátiát, és miért fontos megővni?* Szerkesztette Annamária Éva Dudik. Park Könyvkiadó, 2021.
- BREITNER Péter és GURÁLY Zoltán. „Dialógusok a hajléktalanságról”. *Otthontalanul... Tégy az emberért!*, 2016. <https://bit.ly/49qXwDb> (letöltve: 2024.10.10.).

- ROSENTHAL, Gabriele. „Reconstruction of Life Stories: Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Interviews”. *The Narrative Study of Lives*, 1993, 59–91.
- SCHÜTZE, Fritz. „Autobiographical Accounts of War Experiences. An Outline for the Analysis of Topically Focused Autobiographical Texts – Using the Example of the Robert Rasmus Account in Studs Terkel’s Book, *The Good War*”. *Qualitative Sociology Review* 10, sz. 1 (2014. január 31.): 224–83. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.10.1.10>.
- STEWART-BROWN, Sarah L. és SCHRADER-MCMILLAN, Anita. „Parenting for Mental Health: What Does the Evidence Say We Need to Do? Report of Workpackage 2 of the DataPrev Project”. *Health Promotion International* 26, sz. suppl 1 (2011. december 1.): i10–28. <https://doi.org/10.1093/heapro/dar056>.
- SZENDRŐI Anna. „A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete”. *Pro Futuro* 9, sz. 1 (2019. december 19.). <https://doi.org/10.26521/Profuturo/1/2019/3907>.
- SZOBOSZLAI Zsolt. „Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez”. *Tér és Társadalom* 18, sz. 3 (2004): 25–42.
- VAJDA Júlia. „Az élettörténet szövegének szövege”. *Jel-kép* 1 (2003): 89–96.
- VAJDA Júlia, és Kovács Éva. „Élettörténet-kutatás a szociológiában: identitás és narratíva”. In *Forrásvidékek : Társadalomtudományi tanulmányok Némedi Dénes 60. születésnapjára*. Nagyítás.: Szociológiai könyvek. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2002.
- WACKS, Raymond. *Philosophy of Law: A Very Short Introduction*. 2nd edn. Very Short Introductions. Oxford: Oxford University Press, 2014. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780199687008.001.0001>.

VIII.2 Felhasznált jogforrások

Felhasznált jogforrások

Magyarország Alaptörvénye

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

1993. évi III. a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról

149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és a gyámügyi eljárásról

Nemzetközi jogszabályok, dokumentumok

A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, Kihirdette:

1991. évi LXIV. törvény

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény, Kihirdette: 1993- évi XXXI. törvény

A Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés, Kihirdette: 1986. évi 14. törvényerejű rendelet

VIII.3 További felhasznált források

Központi Statisztikai Hivatal: 25.1.1.31. A tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézményekben ellátottak ellátási típusonként. Elérhető:

<https://bit.ly/3VxCahA> (Letöltve: 2024.10.31.)

„Otthon, mindenkinek. Fővárosi stratégia az otthontalanság és a hajléktalanság csökkentéséről”. Főpolgármesteri Hivatal, 2022. június. <https://bit.ly/3Vv42mL> (letöltve: 2024.09.21.).

„Családok Átmeneti Otthona - infojegyzet”. Országgyűlés Hivatala, 2020. 87.

<https://bit.ly/4g66vfA> (letöltve: 2024.10.11.).

VIII.4 Ábrajegyzék

1. ábra - FENATSA ETHOS fogalomkészlete 6

VIII.5 Mellékletek

1. számú melléklet – interjú gépelési jelek

Interjú gépelési jelek

Jel	Tartalma
*	rövid szünet
(10)	szünet hossza mp-ben,
-	9 másodpercnél rövidebb szünet esetén fél másodpercenként 1 db
((nevetve)) ((szomorkodva))	a szalagról hallható metakommunikatív jelzés / a kommentált szövegrész kezdeténél kell jelölni amire pl. ((nevetve)) vonatkozik
szó	hangsúlyosan, hangosan mondott szöveg kiemelése
szó:	elhúzva ejtett szó esetén a szó után „:”
szó-	félbeszakadó szöveg
>szó>	halkan ejtett szó
(...)	a leírásból valami kimarad, mert nem érthető, kb. a szöveghosszal arányos terjedelemben
(szó)	bizonytalanul érthető szöveg jelölése
szó=szó	a szokásosnál gyorsabb összekapcsolás